

Kandidatuppsats i Förlags- och bokmarknadskunskap (FBMK11)
Institutionen för kulturvetenskaper
Lunds universitet
Handledare: Ann Steiner
Examinator: Kristina Lundblad
2012-05-31

Användandet av böcker

Människor och böcker i bilder och verkligheten

Författare:
Sofia Lindberg
Eriko Takemoto

Abstract

Thanks to the technical development, how people read text has changed drastically compared to what it used to be before. Today people don't read books only, they also read on their mobile phones and on their computers. However, you can still see people with a physical book or books out in public; for example on a train, at a station or a library. It is also true that visual material such as advertisement of products or university course catalogue often depict people with books. But what do they really depict? How do they depict people with books? Is it based on how people read books in a real life?

In this paper, a research of how visual media shows people with books was done. Besides that, an observation study was performed to get to know how people use books, what they do with books and even what they don't do in reality.

The purpose of this paper is to find out how books as well as the use of books are depicted visually with a commercial purpose and to compare this with what we have observed in reality. For the visual material, three different furniture catalogues, advertisements from newspaper and education catalogues were used. Observation study was performed in two different central stations in Malmö and Helsingborg and in a collective transport such as on a train and on a bus.

From the research it has been found that there are several aspects that are depicted in those photos; social life, knowledge, career, silence and relaxing. What it is interesting is that these aspects were observed even in the observation study in different occasions and in different places. Our conclusion from the research is that what we've seen visually and how we really do in real when it comes to the use of books and reading books are pretty the same.

Nyckelord: böcker, bokanvändande, läsning, katalog, reklam, marknadsföring, konsumtion, självidentitet, visuella framställningar av läsaren

Innehållsförteckning

INLEDNING	4
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	4
MATERIAL OCH AVGRÄNSNINGAR	5
TIDIGARE FORSKNING	6
METOD.....	7
TEORI.....	9
MÄNNISKOR OCH BÖCKER I BILD OCH VERKLIGHET	13
UNDERSÖKNING OCH ANALYS	13
BILDMATERIALET	13
KVANTITATIV ANALYS AV BILDMATERIALET	22
RESULTAT AV OBSERVATIONSSTUDIERNA.....	23
JÄMFÖRELSE OCH DISKUSSION.....	26
DET SOCIALA	26
KUNSKAP	31
AVKOPPLING OCH TYSTNAD.....	32
IDENTITETSSKAPANDET	36
BOKENS STORLEK OCH FORM.....	38
SKILLNADEN MELLAN KVINNOR OCH MÄN	39
SLUTSATSER.....	40
BILDFÖRTECKNING.....	46
DIAGRAMFÖRTECKNING.....	46
KÄLLFÖRTECKNING	47
TRYCKTA KÄLLOR.....	47
ELEKTRONISKA KÄLLOR	48
BILDKÄLLOR	48

Inledning

Använder folk fortfarande böcker fastän de kan läsa på sina mobiltelefoner eller läsplattor? Springer den grubblande tonåring runt med en gammal utgåva av *Den unge Werthers lidanden* i bakfickan och sätter sig för sig själv i något hörn och försvinner in i boken? När tåget är försenat, drar man då upp en bok ur väskan och tar tillvara på den extra tiden, eller försöker få den att gå fortare, genom att läsa några sidor?

Historiskt sett har boken kommit att inneha en särskild ställning i vår kultur.¹ En bärare av idéer, något mer än en simpel handelsvara. Men i dagens digitala värld talas det allt oftare om den fysiska bokens förestående död. När Ikea presenterade sin nya sektion till bokhyllan Billy för ett tag sedan menade bland annat *The Economist* att det var ett säkert tecken på folk inte längre ville ha böcker i hemmet och att slutet för den fysiska boken var nära. Hyllan hade nämligen ett större hylldjup än tidigare modeller, vilket gjorde att man drog slutsatsen att den var avsedd för andra föremål än böcker.²

Genom att undersöka hur böcker används i olika marknadsföringsmaterial har vi i denna uppsats försökt att skapa en förståelse för hur böcker används och hur bokanvändandet framställs, framförallt visuellt. Bläddrar man i en bokhandelskatalog ser man sällan bilder på annat böckers framsida och inte bilder på personer som sitter och läser. Det är däremot inte ovanligt att man ser den typen av bilder och bilder som på andra sätt använder böcker när det gäller marknadsföring för andra produkter och tjänster. Säljer Ikea fler bokhyllor för att deras varuhus och deras katalog visar upp bokhyllor fyllda med böcker? Böcker framkallar mening och betydelse; ensamma och i det sammanhang de framträder.³ Vad är det man försöker att förmedla när man placerar en bok i bilden? Vilken betydelse har den och vilka associationer väcker den?

Stämmer denna bild av bokanvändandet med hur folk faktiskt använder böcker idag? Och vad kan eventuella skillnader bero på?

Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka den visuella framställningen av böcker och bokanvändandet i samtida marknadsföringsmaterial, samt att undersöka hur den vardagliga

¹ Kristina Lundblad. *Om betydelsen av böckers utseende*. Råmus. Malmö. 2010. s. 33.

² Nils Svensson. "Bokplock Billys storebror". *Svensk bokhandel* <http://www.svb.se/nyheter/billys-storebror>. (publicerade 111007. hämtad 120509)

³ Lundblad. s. 24.

användningen av böcker ser ut i samtida, offentliga miljöer och därefter jämföra detta. Studien utgår från följande tre frågeställningarna:

- Vad försöker man förmedla genom att använda sig av böcker i olika bilder med marknadsföringssyften?
- Stämmer dessa framställningar av bokanvändning eller läsandet överens med det vardagliga användandet som vi kunnat observera i genomförda undersökning?
- Vilka likheter och skillnader finns mellan dessa framställningar och hur människor använder böcker i verkligheten?

Material och avgränsningar

Primärmaterialet för uppsatsen är bilder ur kataloger och konsumentreklam. Eftersom en induktiv metod har använts för uppsatsen, vilket senare ska diskuteras i metodavsnittet, fanns det ingen utgångspunkt för vilka typer av reklam som skulle undersökas i början av studien. Istället har så mycket marknadsföringsmaterial som möjligt insamlats där bilder med böcker förekommer, mest från tidningarna *Dagens Nyheter*, *Sydsvenskan*, *Dagens Industri* samt *Metro* och reklam som utdelas av Posten under tre veckor, vecka 13-15 2012. Bilder som använts ur kataloger är från möbelkataloger (Ikea, Ilva, Mio) och utbildningskataloger⁴ för universitet 2012. Reklam och kataloger från vilka bilder samlats in för uppsatsen har begränsats till endast tryckt material. Reklam i rörliga medier såsom TV har inte använts. För bildanalysen används endast konsumentreklam. Reklam till återförsäljare eller reklam till andra företag har således inte använts. Att otydliga bilder som är svåra att avgöra om objekt som är på bilden är en bok/böcker eller något annat inte använts ska också nämnas.

Resultat från observationer av bokanvändandet och bokläsning ute i verkligheten är också material för uppsatsen. Att dessa observationer har utförts på offentliga platser och inte privata platser såsom i hemmet ska påpekas. Observationsstudien har utförts i Helsingborg och i Malmö. Utförlig beskrivning av hur observation gjorts tas upp i uppsatsens metodavsnitt.

För att reflektera över och analysera vårt primärmaterial kommer vi att använda oss av viss forskning angående reklam, konsumtion och sociologi och även om hur man utför en bildanalys. När det gäller observationsdelen är det främst litteratur angående läsning och läsaren som har använts för att grunda våra resonemang angående det som observerats.

⁴ Se Bilaga.

Sekundärlitteraturen kommer att redovisas mer utförligt under uppsatsens Metod och Teori delar.

Fokus i uppsatsen ligger på fysiska böcker, vilket innebär att läsning och användandet av tidningar, tidskrifter, magasin och e-böcker inte inkluderats i studien.

Tidigare forskning

I den tidigare forskningen inom området ligger fokus ofta på folks läsvanor och då kanske framförallt på innehållet i boken eller bokens materialitet som behandlas. Dock har inte mycket skrivits tidigare om just det som denna uppsats fokuserar på.

I England studerade författaren och kritikern Holbrook Jackson bokläsning samt bokanvändandet utifrån ett kulturellt perspektiv. Hans studier handlar om bokläsandet i helheten allt från varför vi läser, var vi läser till vad som händer när vi läser, vilket han senare sammanställde i sin *The Anatomy of Bibliomania* (1950). Hans forskning inkluderar till och med folks beteende av själv bokinsamlandet samt boklånet.

I sin *En historia om läsning* från 2005 studerar Alberto Manguel människors läsvanor i syftet med att ta reda på vad läsningen egentligen betyder för människan. Hans studier utgår från historiskt perspektiv och fokuserar på hur historiska förändringar i människans läsvanor har spelat en roll för hur vi uppfattar världen omkring oss. Hans studie handlar även om bokens form och han utforskar hur den påverkar hur och var man läser böcker. Emellertid är det mest på just det historiska som störst vikt läggs och han lägger inte stort fokus på läsvanorna idag.

I Sverige har bland annat Sven Furhammar forskat om läsvanor. Under slutet av 1980-talet utförde han en kvalitativ undersökning av folks läsvanor genom att göra djupintervjuer med ett antal olika familjer. Dessa intervjuer blev sedan underlag för hans bok *Varför läser du?* (1997) som tillkom inom SKRIN-projektet (Projektet Skriftkultur och mediebruk i nordiska familjer).⁵

En av de mest kända forskarna inom området är kanske den amerikanska litteraturforskaren Janice Radway. Hon har bland annat forskat om framförallt kvinnors läsvanor i sin bok *Reading the romance: Women, patriarchy and popular literature* (1991).⁶

Bokhistoria är ett ämne som behandlar böcker som material och ämnet har stark relation till bibliografi, litterära studier, ekonomi och social historia.⁷ Bokhistoria fokuserar på

⁵ Sten Furhammar. *Varför läser du?* Carlsson Bokförlag. Stockholm. 1997.

⁶ Janice Radway, *Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature*. North Carolina: University of North Carolina Press. 1991.

böckers materialitet och utforskar dess betydelser i förhållandet till förändringar i samhället ur historiskt perspektiv. Bokhistorias utgångspunkt är att utvecklingen och förändringen i processen i bokproduktion påverkar kultur i samhället.⁸ Don McKenzie är en banbrytare i sociologiska studier av text. Hans koncept samt teori har hjälpt forskare i bokhistoria att se på texter som ett resultat av en samarbetsprocess och att det är viktigt att se det materiella objektet, dess produktion samt mottagare, snarare än att se enbart till dess innehåll.⁹ Hans studier har lett till ytterligare forskning som betonar läsare och materialitet.¹⁰ Robert Darnton och Roger Chartier är andra kända forskare inom det området.¹¹

När det gäller det visuella framställandet av läsandet berör sociologen Elisabeth Long till viss del detta ämne i sin bok *Book clubs: Women and the uses of reading in everyday life* (2003) där hon tar upp skillnaden mellan framställningen av den kvinnliga och den manliga läsaren i måleriet ur ett historiskt perspektiv.

Metod

För att uppnå syftet har analyser av bilder i marknadsföringsmaterial – olika slags kataloger och reklamannonser – utförts. Observationer har även utförts på offentliga platser för att ta reda på hur det verkliga användandet av böcker ser ut. Med verkliga användandet menas här det som faller inom uppsatsens ramar; hur folk använder böcker ute på offentliga platser som stadsbiblioteken, på centralstationerna samt när de reser med kollektivtrafiken. För att analysera bilder ur marknadsföringsmaterialet på kvalitativt sätt har “enkel bildanalys” från Bo Bergströms *Bild & Budskap* (2003) använts. De frågor Bergström ställer inför en bildanalys är: Vad förställer bilden? Hur är den uppbyggd? I vilken kontext uppträder den? Vem vänder den sig till? Vem är sändare? Vilket syfte har bilden?¹² Dessa frågor har varit grunden för de tolkningarna som gjorts av de insamlade bilderna.

Det är systematiska observationer som har utförts. Systematisk observation är ett sätt att observera människor i en interaktion i en miljö såsom skolan och den är ofta kopplad till produktionen av kvantitativ data och används för statistisk analys.¹³ Detta innebär att

⁷ David Finkelstein & Alistair McCleery. *An Introduction to Book History*, 2:a upplag. Routledge. New York. 2005 (2007) s.7f.

⁸ Finkelstein. s.3.

⁹ Finkelstein. s.11.

¹⁰ Peter McDonald & Michael F Suarez & S.J. (red.) *Making Meaning: 'Printers of the Mind' and Other Essays*. University of Massachusetts Press. Amherst. 2002 s.7.

¹¹ Finkelstein. s.11.

¹² Bo Bergström. *Bild & Budskap: Ett triangeldrama om bildkommunikation*. Bo Bergström och Calsson Bokförlag. Stockholm. 2003. s.154.

¹³ Martyn Denscombe. *Good Research Guide: For Small-Scale Research Projects*. 2:a upplag. Open University Press. Maidenhead. 2003 (1998) s. 192.

observationerna har utförts vid flera olika tillfällen men på samma platser och vid samma tidpunkt vid varje tillfälle.

Enligt *Sociologisk metodik* (1997) av Karl Erik Rosengren och Peter Arvidson ”består urvalet för observationen av två moment: *vad* ska observeras och *hur* ska det observeras.”¹⁴ När det gäller *vad* som observeras är det här personer som har en eller flera böcker med sig. Personerna har kategoriserats efter ålder (-17, 18-29, 30-39, 40-49, 50-59, 60-69, 70-), kön, och vad han/hon gör med boken/böckerna. Angående *hur* observationerna har utförts har det redan nämnts att det är systematisk observation. Dessa har gjorts i två olika sorters miljöer; nämligen i kollektivtrafiken och på centralstationerna i Helsingborg och Malmö samt på stadsbiblioteken i dessa båda städer. Med två olika sorters miljöer menas här det att de förstnämnda är mer stressiga miljöer där folk ständigt rör på sig och är på väg någonstans än i den sistnämnda. Biblioteket är en läsvänlig och lugnare miljö där möbler såsom fåtöljer och bord finns tillgängliga för att folk ska kunna sätta sig och läsa böcker. Totalt blev antalet personer som observerats i dessa olika miljöer 106 stycken. Observationerna har varierat i tidslängd då det speciellt på tågen funnits möjlighet att observera en person under längre tid.

För att reflektera över och analysera de beteenden och iakttagande som framkom i observationsstudien har Alan Jacobs tankar om varför och hur man läser i *The pleasures of reading in an age of distraction* (2011) använts och även tankar från *En historia om läsning* av Alberto Manguel. Även Elisabeth Longs argument om läsningens sociala infrastruktur och sociala ramverk har använts från hennes tidigare nämnda *Book clubs*.

Eftersom kvalitativ metod är en metod som leder oss till att få kunskap om ett fenomen¹⁵ kompletteras den kvantitativa metoden med kvalitativ analys för uppsatsen i syfte med att känneteckna folks läsvanor. Det kan vara av intresse att analysera enskilda observationer trots att de avviker från statistiken för att få en inblick i olika sätt att använda sig av böcker. Därefter görs en komparativ studie mellan det insamlade marknadsföringsmaterialet och resultatet av observationsstudierna.

Det är induktiv metod som används i uppsatsen. Vid induktiv metod finns det ingen hypotes från början, och slutsatser dras efter att analyser har gjorts av observationsstudien och data som insamlats. Jämfört med deduktiv metod i vilket man har hypoteser först innan man utforskar något passar induktiv approach bättre för uppsatsen med anledningen av

¹⁴ Karl Erik Rosengren & Peter Arvidson. *Sociologisk metodik*. 4:e upplagan. Liber. Malmö. 1997 s. 175.

¹⁵ Henny Olsson & Stefan Sörensen. *Forskningsprocessen: Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Liber. Stockholm. 2007 s. 65.

möjligheten att kunna ta reda på vad som egentligen händer i det sociala sammanhanget.¹⁶ Dock fanns inledningsvis vissa tankar om att den visuella framställningen av böcker skulle skilja sig från det verkliga användandet av dem och ur dessa tankar väcktes intresset för att utforska detta ämne.

Teori

Resonemangen i uppsatsen bygger på teorier från olika forskningsfält. För reklamstudien och bildanalysen av reklam samt kataloger har bildteorier från *Bild & Budskap* av Bo Bergström och Judith Williamsons *Decoding advertisements: Ideology and Meaning in Advertising* (2000) använts. För att resonera om bokens betydelse, bokanvändande och bokanvändare i förhållandet till samhället har teorier från konsumtionsforskning och sociologi – i synnerhet symbolisk interaktionism teori av Herbert Blumer – använts. Dessa teorier har hämtats från Jacob Östberg och Lars Kaijers *Konsumtion* (2010) respektive Anthony Giddens *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken* (2008) samt Carl-Göran Heidegren och David Wästerfors *Den interagerande människan* (2008). Bokhistoriskt perspektiv har också använts med syfte att beskriva och förstå boken som ett objekt.

Då denna uppsats undersöker marknadsföringsbilder och jämför med förhållanden i verkligheten är det nödvändigt att se om bilder överensstämmer med verkligheten eller inte. Hur bilder ses är beroende på personliga tolkningar precis som samma objekt kan ses på olika sätt från olika håll. Exempelvis kan färgen svart ses som en annan färg för annan person beroende på varifrån man ser den färgen. Tolkningar finns således lika många som betraktare, även när det gäller fotografier. Bergström framhäver att fotografiet talar sanning på sätt och vis trots olika tolkningar finns eftersom motivet såsom huset eller blomman inte ljuger och inte heller kameran ljuger. Emellertid är det vad som finns bakom kameran som kan göra bilden till en osanning genom bildbehandling och placering som utförs av någon med en avsikt eller syfte med bilden. Men detta innebär med andra ord att bilden talar "någons" sanning.¹⁷ I de fall som bild används för att visa verkligheten i exempelvis tidningar eller för medier som sänder information till allmänheten – bilder som kallas informationsbilder – blir det olämpligt att manipulera bilden och det blir etiskt fel. Emellertid är de bilder som insamlats för uppsatsen s.k. reklambilder och enligt Bergström har de ofta retoriska betydelser som kan tolkas på olika sätt.¹⁸ Formgivare av reklambilder kan manipulera bilden

¹⁶ Ruth A Wallace & Alison Wolf, *Contemporary sociological theory: Expanding the classical tradition*. 6:e upplag. Pearson Education. Upper Saddle River, 2006 (1986) s.9.

¹⁷ Bergström. s.21.

¹⁸ Bergström. s.80 f.

så att bilden visar det som han/hon vill visa i olika syften. Då är det inte en riktig verklighet som syns i bilden utan det finns en särskild intention bakom reklambilden. Att det finns ett tydligt syfte i bilden skulle man kunna säga är någons sanning som framställs på bilden. Man skulle kunna säga att den intentionen är en retorik som avgör hur kommunikation med bilden ska utföras. Och det är den retoriska sidan som är viktig i reklambilder för att budskap ska nå fram till mottagare.¹⁹ De bilder som tas upp här har ofta haft en avsikt att sälja något eller på något sätt marknadsföra företaget bakom bilden, och det är därför viktigt att ha detta i åtanke när bilderna tolkas. Vad är det man har velat förmedla med bilden?

I sin *Decoding advertisements* tar Judith Williamson upp olika typer av bilder i reklam och analyserar dem för att resonera kring betydelsen av reklamen i dagens samhälle. Hennes utgångspunkt är att det inte är objekt utan symboliska meningar som man ser i reklam, där objektens materiella kontext inte finns längre. Reklam ger oss således ett slags pussel av universum, där tolkning av vad reklamen uttrycker är nödvändig för att förstå den materiella världen som vi lever i.²⁰ Trots att det är de symboliska meningar som reklam vill överföra till oss döljer den dessa aspekter för att bli mer effektiv. Därför behöver man dechiffrera reklamens ytor för att upptäcka dess dolda meningar och för detta nämner Williamson att en hermeneutisk metod kan användas.²¹ Hermeneutisk metod en narrativ metod som ofta används inom samhällsvetenskapliga discipliner.²² Genom att tolka den dolda meningen som är osynlig på reklamens yta uppmanas man att glida in i rummet som reklamen skildrar och dras in till att delta i upptäckandet av de meningarna. Som ett exempel för en sådan tolkning tar hon upp konceptet om ”den frånvarande personen” – konceptet som bjuder reklamtittare att stiga in i reklambilden genom att bildens betraktare själv fyller frånvaron.²³ Denna teori har främst applicerats på de bilder där inga personer funnits med, såsom möbelkatalogernas bilder.

Williamson poängterar att dagens reklam är en av viktigaste kulturella faktorer som formar och avspeglar vårt liv i samhället. Syftet med reklamen är utan tvekan att marknadsföra produkter till konsumenter men enligt Williamson finns det något mer än det som kan ses i dagens reklam. Det som är märkvärdigt med reklam är att den inte bara tillkännager produkter till allmänheten utan den involverar även en process som är

¹⁹ Bergström. s.18 f.

²⁰ Judith Williamson. *Decoding Advertisements: Ideology and Meaning in Advertising*, 4:e upplag. Marion Boyars Publishers. London. 2000 (1978) s.71.

²¹ Williamson. s.77.

²² Ulrica Nylén. *Att presentera kvalitativa data: Framställningsstrategier för empiriredovisning*. Liber. Malmö. 2005. s.48.

²³ Williamson. s.77.

betydelsefull för människor. Med andra ord skulle man kunna säga att reklam måste betyda någonting för oss. Reklam omvandlar produktens ställning till en form som medför en betydelse för människor.²⁴ Reklam ger oss en struktur där vi och produkterna är utbytbara. Således är det inte bara produkter som reklam säljer utan också vi själva som säljs. Williamson konstaterar att det som människor konsumerar är det som identifierar dem istället för att bli identifierad av vad de producerar.²⁵

Teorier från konsumtionsforskningen har också använts i uppsatsen. Det som står i centrum för dagens konsumtionsforskning är att konsumenten skapar en ny mening för en produkt genom en konsumtionsprocess där konsumenten skapar en relation till produkten.²⁶ I dagens samhälle är man van vid att anse att produkter som omger oss berättar ”en historia för andra om vem vi är.”²⁷ Mycket av dagens konsumtionsforskning utgår från denna ståndpunkt och redogör för konsumtion i förhållandet till självidentitetskapande. Det är råmaterial i form av exempelvis produkter eller reklam som ger konsumenten en idé om vem han eller hon skulle vilja vara.²⁸ Sidney Levy är en av dem som utvecklade detta resonemangen och han menar att dagens identitetskapande skapas genom konsumenternas beslutsfattande med hjälp av symboliska egenskaper i varor såsom dess förpackning, varumärke eller reklam. Med andra ord är de symboliska egenskaper som visar en individens självuppfattning.²⁹ Emellertid är det massproducerade varor som omger oss i dagens samhälle och man skulle kunna undra på vilket sätt man kan skapa sin egen självidentitet med sådana varor som inte är unika. Östberg och Kaijser diskuterar att det är konsumtionsritualer som då spelar en stor roll för att varor individualiseras. Med konsumtionsritualer övertar man ägandet av produkten exempelvis genom att skraddarsy varan så att den blir mer personlig eller genom att använda samma varan på helt annat sätt än de andra konsumenterna. Det är således psykisk energi som ger mer värde i produkterna.³⁰ Dessa konsumtionsritualer och processer har varit relevanta att ta i beaktande i denna uppsats då fokus här inte har legat på bokens titel, innehåll eller författaren utan det är den fysiska boken i sig som har varit intressant och hur den har använts som ett led i självidentitetskapandet.

²⁴ Williamson. s.11 f.

²⁵ Williamson. s.13.

²⁶ Jacob Östberg & Lars Kaijser, *BeGreppbart – Konsumtion*. Liber, Malmö, 2010. s.82.

²⁷ Williamson. s.69.

²⁸ Williamson. s.72.

²⁹ Williamson. s.76.

³⁰ Williamson. s.80.

Herbert Blumer, en amerikansk sociologi som har myntat uttrycket symbolisk interaktionism.³¹ Hans teori utgår från att det är symbolisk interaktion som utformar samhället. Det är således interaktion – samspel med andra ord – som förklarar människors beteende och det är tolkning i det mänskliga handlings- och grupplivet som betonas inom symbolisk interaktionism. Blumer har tre grundpremissor som gäller symbolisk interaktionism och de är:

1. Människor handlar gentemot ting på grundval av den betydelse som dessa har för dem.
2. Tingens betydelse har sin grund i eller framgår ur den sociala interaktionen mellan människor.
3. Dessa betydelser hanteras och modifieras genom de tolkningar som människor gör när de handskas med tingen.³²

Med den första premissen menar Blumer att ett ting kan ha olika betydelser för olika människor och detta formar deras beteende gentemot detta ting. Med ting menar han ”allt vad som kan bli föremål för mänsklig uppmärksamhet”.³³ Det är således inte bara fysiska föremål utan också exempelvis andra människor, organisationer, drömmar och ideal som är ”ting” för honom. Med den andra premissen menar Blumer att hur människor agerar gentemot ett ting baseras på den mening detta ting har för dem och denna mening föds ur det sociala samspelet. Med den tredje premissen menar han att det är i människors tolkningsprocess som ett tings betydelse behandlas och förändras. Blumers teori handlar om mänskligt beteendet i förhållandet till de objekt/ting som omger människor och som ger betydelse till det beteendet. Således är det inte bara en reaktion på människors omgivning utan också ”ett aktivt sätt”³⁴ att ha en relation till denna som vägleder folk till ett visst beteende.³⁵ Dessa tre premisser har här använts för att undersöka hur folk agerar gentemot den fysiska boken och vad den kan tänkas ha för betydelse för dem och hur den sociala interaktionen kan se ut mellan människor när de använder böcker.

För att beskriva boken som ett objekt för uppsatsen har några perspektiv från bokhistoria också använts. Kristina Lundblad säger i sin *Om betydelsen av böckers utseende* att ämnet bokhistoria förknippas starkt med ”material culture studies”,³⁶ en forskning som har den materiella föremålsvärlden som sitt studieobjekt. I ”material culture studies” ser man ett

³¹ Carl-Göran Heidegren & David Wästerfors. *Den interagerande människan*. Gleerups. Malmö. 2008. s.47.

³² Heidegren & Wästerfors. s.51.

³³ Ibid.

³⁴ Heidegren & Wästerfors. s.53.

³⁵ Heidegren & Wästerfors. s.51–53.

³⁶ Lundblad. s.32.

föremål som “ett meningsbärande och meningsproducerande fenomen”³⁷ och bokhistoria utgår från det. Bokhistoria handlar således om boken som ett föremål eller ett objekt som bär samt producerar mening. Konsumtionsforskningen som infallsvinkel har ett stort inflytande på ”material culture studies” och man ska ta hänsyn till betydelsen av att handla och äga varor när det gäller ”material culture studies”, men Lundblad hävdar att boken är ett speciellt föremål jämfört med andra varor på grund av dess egenskaper. Boken förmedlar mänskliga tankar och skapas ur intellektuella processer, detta är vad som ger den en särställning.³⁸ Boken är ett föremål som inte bara ges meningen utan också *ger* mening enligt henne. Denna särställning som boken har jämfört med andra produkter framgår särskilt under den bildanalytiska delen av denna uppsats.

Människor och böcker i bild och verklighet

Undersökning och analys

Nedan följer en redovisning och analys av det insamlade bildmaterialet samt av observationsstudierna. Då materialet blev både stort och omfångsrikt har vi valt att endast presentera delar av det här. Bildmaterialet har tolkats med Bergströms sex frågor för bildanalys som utgångspunkt.³⁹ Samtliga av dessa frågor kommer ej att besvaras i texten, men de har legat till grund för att utröna vad boken kan tänkas ha för syfte i bilden och vad man försöker förmedla med den.

I observationsstudierna söktes vanliga såväl som ovanliga beteenden bland bokanvändarna. Redovisningen av dessa studier kommer här främst att ske i form av statistik och en närmare beskrivning av observationsfallen följer senare i uppsatsens diskussionsdel.

Bildmaterialet

I det insamlade bildmaterialet har den mening som boken ger sökts. Hur en produkt presenteras – här med en eller flera böcker – inverkar på den mening produkten ges och detta påverkar i sin tur konsumentens identitetsarbete.⁴⁰ Konsumtionskulturforskningen talar om att individualisering av den massproducerade varan, vilket man kan se att boken blir ett verktyg för att göra i flera av bilderna.⁴¹ Speciellt i möbelkataloger var boken vanligt förekommande. I Ikeas katalog framförallt, men inte endast, fanns ett antal bilder där böcker,

³⁷ Ibid.

³⁸ Lundblad. s.33.

³⁹ Bergström. s.154.

⁴⁰ Östberg & Kaijser. s.83.

⁴¹ Östberg & Kaijser. s.80.

till största delen inbundna med ljusa omslag, fyller bokhyllorna, ligger framme på soff- eller nattduksborden eller blivit placerade på andra platser i de rum bilderna framställer. Böckerna var placerade på vad som de flesta nog upplever som ett naturligt sätt. Vad man kan se i dessa bilder är att boken hjälper till – ofta tillsammans med en mängd andra för hemmet vanligt förekommande föremål – att ge rummet en känsla av äkthet; att det är ett verkligt hem som konsumenten tittar in i när han eller hon bläddrar i katalogen. Ett hem och en livsstil som denne själv skulle kunna skapa sig. Man kan tala om att boken blir en del av en ”iscensatt autenticitet”.⁴² Ikeabilderna är utformade för att ge en känsla av att komma bakom fasaden, till det äkta, fastän bilden i själva verket bara är en fasad, här anpassad för att ge konsumenten en hemmakänsla. Boken bidrar således till att förmedla denna känsla.

Det var även intressant att jämföra dessa bilder från Ikeakatalogen med bilder från till exempel Mio och Ilvas kataloger där böckerna ofta såg mer exklusiva ut med vad som skulle föreställa mörka skinnband. Dessa förmedlade en annan typ av livsstil än vad Ikeabilderna gjorde trots att man inte vid första anblicken kanske kunde se någon större skillnad på själva möbelen i bilden. Här hjälper boken alltså konsumenten igen i identitetskapandet då det kanske är denna typ av livsstil personen vill uppnå.

Böcker placerades även på vad som kunde uppfattas som ett mer onaturligt sätt i vissa möbelkataloger, nämligen med ryggen åt ”fel” håll – det vill säga med ryggen mot väggen så att bokens snitt visades istället. Vad skälet är för att placera böcker på detta sätt är svårt att utröna. Möjligtvis kan man tänka sig att de vita sidorna gav bilden ett mer enhetligt intryck i färgskala, att man helt enkelt ville ge rummet ett ljust och rent intryck och att färgglada bokryggar hade förstört detta. Böckerna i dessa bilder bidrog dock inte till att ge samma känsla av äkthet som till exempel Ikeas bilder gjorde.

Det var framförallt tre olika tendenser som kunde urskiljas i bildmaterialet utöver detta; att böcker förekommer i bilder som vill förmedla livets olika sociala aspekter; att böcker ofta signalerar ro och avkoppling; samt att böcker figurerar i bilder där de får representera olika slags kunskap. De bilder som valts ut nedan är antingen representativa på något sätt för de bilderna som fanns inom någon av dessa tre kategorier, eller också har de valts ut genom ett kvalitativt urval – bildens sammanhang är oväntat och skiljer sig från de andra bilderna men dess budskap faller inom en av de tidigare nämnda kategorierna.

I utbildningskatalogerna var den sociala aspekten ofta tydlig i bilderna. En bild i Högskolan Kristianstads katalog framställer tre universitetsstudenter, två män och en kvinna,

⁴² Östberg & Kaijser. s.83

som förmodligen är på biblioteket.⁴³ De sitter tillsammans vid bordet med sex böcker varav tre är uppslagna och ligger framför dem. Resten av böcker är ihopslagna framför dem på bordet. En kvinna och en man tittar på den andra mannen, som i sin tur stirrar in i kameran. Alla ler och de ser ut att ha en trevlig stund tillsammans. De använder inte böckerna framför dem när bilden togs. Emellertid kan man gissa att de pluggar tillsammans för något slags projekt. Ingen har anteckningsblock men kvinnan och mannen till höger har båda varsin penna. Trots att de inte läser eller tittar på böckerna fungerar dessa som en rekvisita för att ge tittare en känsla av det sociala livet i högskolan. Böcker symboliserar även kunskap genom att visa i bilden att de alla tre studerar tillsammans. Från en bild på omslaget till Högskolan i Jönköpings kurskatalog får man också samma känsla.⁴⁴ Bilden framställer tre studenter utomhus varav en kvinna och två män i detta fall också. En kvinna stirrar in i kameran medan de andra två männen tittar på varandra och ler. En man och kvinnan håller en bok respektive ett föremål som tyckts vara ett häfte. Bilden visar ett socialt liv på universitet. Ett socialt liv syns även i en bild i Linköpings universitets katalog där en kvinnlig lärare som läser högt ur en barnbok för en grupp med barn framställs. Tre barn sitter bredvid henne, varav två är flickor och en är en pojke. De flickorna ser väldigt nyfikna ut på boken och ser entusiastisk på boken som läraren håller. Pojken stirrar däremot på sin hand och ser inte lika nyfiket på boken som flickorna. Trots barnens olika inställningar till boken är det tydligt att läraren och barnen interagerar varandra med boken.⁴⁵ Samma typ av framställning syns i Ikea katalog också där en mor och en son ligger i sängen i ett rum som tyckts vara ett barnrum. Dock finns det många böcker som inte är för barn överallt i rummet – till och med ovanpå garderoben, precis under taket. Modern har en barnbok i sin hand och tittar på sin son som ligger bredvid henne. Sonen tittar på boken medan modern verkar försöka prata med honom, förmodligen om någonting om boken. De interagerar med varandra med hjälp av boken.⁴⁶

Vi kom också fram till i vår studie att vissa bilder som framställer människor med böcker förmedlar olika aspekter i den sociala miljön.

Till exempel, en bild i Lunds universitets programkatalog finns fyra män och fem kvinnor utomhus precis framför en fontän. Samtliga, förutom en, sitter på muren, varav sex pratar med annan person och tre gör något annat själv. Två av de tre använder sin mobil och en läser en bok. En kvinna sitter på muren med sina korsade ben sträckta åt ett helt annat håll än alla

⁴³ Högskolan Kristianstad Kurser och program sommar höst 2012. s.43.

⁴⁴ Omslaget till Kurskatalog Högskolan i Jönköping Fristående kurser Høstterminen 2012.

⁴⁵ Linköpings universitet utbildningskatalog 2012-2013. s.79.

⁴⁶ Ikeas katalog. s.150 f.

de andra sitter åt. Huruvida hon tillhör samma grupp kan man ifrågasätta men det som är tydligt med denna bild är att hon läser boken helt och hållet själv och försöker befinna sig utanför gruppen. Att hon har gått in i sin egen värld genom att läsa boken tydliggörs av hur hon läser boken i bilden.⁴⁷

Bild 1. Lunds universitets programkatalog

Även i bilder utan människor kan man se att böcker är en del av det sociala livet. XXXLutz möbelaffär har i en reklamannons en bild på en matsal.⁴⁸ Fokus i bilden ligger på matbordet med fyra stolar runt sig. En av stolarna är lätt utdragen, som om någon precis suttit där, eller kanske ska konsumenten lockas till att själv vilja stiga in i bilden och sätta sig där.⁴⁹ I bakgrunden syns en stor bokhylla som tar upp hela väggen. På bordet står det även en bricka med två ljus, tre böcker och ett par glasögon som ligger uppfällda och upp och ner, som om de nyligen använts och sedan lämnats där. I denna bild får man dels en känsla av att någon har suttit där och läst, kanske hade en lugn stund hemma för sig själv innan man gick till jobbet eller kanske innan barnen kom hem. Men man får också känslan av att runt bordet samlas familj och vänner, umgås och samtalar livligt. Och böckerna i bakgrunden ger känslan av att det finns många olika ämnen – som sträcker sig utanför hemmets väggar – för dem att prata om och diskutera.

En andra tendens som syns i det insamlade bildmaterialet är att böcker förekommer i bilder som vill förmedla ro och avkoppling. Bland annat ser man i en Jyskannons för en fåtölj med vippfunktion och fotpall – möbler avsedda för att vara bekväma och som man kan halvligga i – en ung man som halvliggar i fåtöljen och bläddrar i en bok som verkar fylld av stora bilder.⁵⁰

En bild i Ikeas katalog framställer en bok som är uppslagen på väggmonterat klaffbord.⁵¹ Det är svårt att se vilken typ av bok det är men illustrationer av blommor syns på höger sidan

⁴⁷ Lunds universitets nybörjarprogram katalog höstterminen 2012 s.20 f.

⁴⁸ XXXLutz möbelstore, reklamblad från Posten. 120402.

⁴⁹ Williamson. s.77.

⁵⁰ Jysk, reklamblad från Posten. 120402.

⁵¹ Ikea katalogen. s.133.

och man kan anta att boken inte är en skönlitteratur utan något slag av uppslagsbok. Utöver boken finns det en kopp te med en sked i samt en smörgås på bordet. Två vita pallar som är staplade står framför bordet. Det finns ingen person på bilden. Emellertid kan man se med teet, smörgåsen och boken att det hade funnits någon som satt på pallen och läste boken. Man kan föreställa sig att personen har lämnat platsen bara för tillfället för att hämta någonting – eftersom smörgåsen och teet fortfarande är kvar. Objekten på bordet antyder att personen som var där tar en paus från något. Kanske har han eller hon kommit hem för en lunchrast? Detta ger betraktaren en känsla av avkoppling från vardagen; utan att bli störd av någon och utan att behöva tänka på jobbet en stund. Eftersom personen som borde vara där saknas i bilden kan bildbetraktare ersätta denna person med sig själv. ”Det är jag som ska sitta på den pallen, dricka te, äta och läsa boken”. Bara genom att omedvetet fylla den frånvaron i bilden förstärks den känsla av avkoppling som sänds till betraktaren.

En bild i Göteborgs universitets katalog visar en man som sitter i en fåtölj med en bok framför sig.⁵² Han tittar ut genom fönstret som är bakgrunden i bilden och därför syns hans ansikte inte. Hans mobiltelefon ligger på golvet och dess sladd sträcker sig till honom på fåtöljen. Man kan anta att han lyssnar på musik eller radio på sin mobiltelefon medan han försöker läsa. Fåtöljen han sitter på ser bekväm ut och man får en känsla av avkoppling och att han befinner sig i sin egen värld.

Bild 2. Ilvas katalog

Känslan av avkoppling kan man hitta i fler bilder, exempelvis i en bild från Ilvas katalog.⁵³ Den framställer ett vardagsrum där ett runt bord med fyra svarta fåtöljer syns i vänster sidan av bilden. På bordet finns en öppen bok som tyckts vara en s.k. coffe-table book, med en illustration av något stort djur. Utöver boken finns det blommor, små askar och ett ljus. Till höger på bilden finner man ett lågt bord som har tre stora böcker varav två är uppslagna och en är ihopslagen. Dessa

böcker verkar också vara coffe-table books med fina bilder. Bredvid soffan finns en svart bokhylla som har båda nya och gamla böcker. Några tidskrifter ligger under de böckerna.

⁵² Kurser och Program vid Göteborgs universitet 2012 – 2013. s.24.

⁵³ Ilva 2012 sommarkatalog s.16.

Eftersom möblerna i bilden har lugnare färg kan man anta att bilden vänder sig till äldre generationer jämfört med den bilden som redovisas ovan. Men man kan se något gemensamt i båda bilder nämligen frånvaron av människor. Den uppslagna boken på bordet lockar bildbeträktaren att vara med i bilden med exakt samma sätt som den förra bilden. Vem var där som satt där? Vart gick han/hon? Får jag komma in bilden och ersätta den personen som saknas med mig själv? Att tänka sig själv in i bilden, sittandes på i den bekväma fåtöljen och läsa i boken, ger oss en känsla av avkoppling i detta vardagsrum.

I Ikeas katalog under ”sovrum” kan man se en bild med en ung kvinna som ser ut vara under trettio år gammal och som ligger i sängen och läser en bok. Hon har myskläder på sig och ser väldigt bekväm ut i sängen. Hon ligger helt ner i sängen och hon tycks vara helt avkopplat. Omslaget till boken hon läser är i vitt och det finns bara titeln till boken på detta. Färger på övriga föremål i bilden är ljusa förutom en pläd som ligger på sängen. Omslaget till boken har förmodligen tagits bort för att anpassa boken till bildens helhet.⁵⁴

Bild 3. Trädgårdsmässan

Bland det insamlade bildmaterialet fanns det även bilder där böcker förekom i mer oväntade situationer och scener. Bilden på vänster är en sådan. Det är en annons för Trädgårdsmässan. Bilden föreställer en trädgård, grön och blommande, med stora träd som ger skydd och skugga från solens strålar. I bildens förgrund står en stor hög med böcker, ca 30 stycken, och på toppen av högen står en blomma i blomkruka. Högen är lite ojämn och ser lite vinglig ut och på en av böckerna som sticker ut ligger ett par glasögon. Bilden ger känslan av att det kommer att finnas tid och ro till att läsa alla de där böckerna i trädgården. Dock finns inte samma känsla av äkthet här som kunde ses i möbelkatalogernas bilder. Att placera en stor hög med böcker i trädgården kan knappast anses vara ett naturligt sätt att placera böcker, av flera skäl som till exempel att böckerna skulle förstöras ganska snabbt i en sådan miljö. Trots detta känns inte bilden överdriven eller ens konstgjord. Att läsa ute i trädgården kan nog framstå som något ganska naturligt för de flesta. Även om placeringen här av böckerna är onaturlig, är ändå kontexten böckerna förekommer i något man känner igen.

⁵⁴ Ikea katalog. s.186.

Den sista tendensen som syns på bildmaterial är att böcker representerar kunskap av olika slag. Det är föga förvånande att hitta böcker i utbildningskatalogerna, men även i andra typer av annonser kan man se att det är just kunskap eller utveckling och karriärmöjligheter som man vill framhäva genom att placera böcker i bilden.

Tydligt är detta i en reklamannons för AllaStudier.se där bildtexten lyder: ”Sök utbildning. Vinn vespa.”⁵⁵ Själva bilden föreställer en svart vespa och på varsin sida av framhjulet står högar med helt vita böcker. Williamson säger att texten i reklam hjälper betraktare uppfatta vad reklam handlar om.⁵⁶ Att böckerna syftar på utbildning är således tydligt från bildtexten i detta fall. Varför böckerna är helt vita kan man fråga sig. Kanske är tanken att det finns många möjliga val av utbildning och kunskap. Kanske vill man skapa

Bild 4. AllaStudier.se

en kontrast till den blanka svarta vespan. Själva bokformen är dock tillräcklig för att symbolisera kunskap här.

I en annons från Microsoft där det är företaget som arbetsplats man marknadsför, syns en ung kvinna på bilden.⁵⁷ Man ser att hon går snabbt, hon är på väg någonstans, någonstans just nu, men även i livet. Hon ler åt någon som går vid hennes sida men som inte syns i bild. I ena handen håller hon en mobiltelefon; om det är för privata eller professionella samtal vet vi inte, men man kan anta att det är båda, hon är redo att besvara samtalet om det skulle ringa – och det verkar hon förvänta sig att det ska göra eftersom hon går med telefonen i handen. I den andra handen, vänsterhanden, håller hon två böcker, en röd och en svart, men man kan inte avgöra vad för slags böcker det är. De ser lite slitna ut, antagligen låneböcker. På ringfingret sitter en enkel ring – en förlovningsring? Hon är ung, men verkar vara på gång i livet och går mot en ljus framtid. Hon vill inte stå still, även om hennes liv är bra vill hon ta sig an nya utmaningar. Böckerna signalerar detta; ny kunskap att ta sig till nästa steg i livet, att avancera.

⁵⁵ Metro 120330.

⁵⁶ Williamson. s.84.

⁵⁷ Dagens Nyheter Jobb 120401.

Något liknande kan man uttyda i en bild från *Dagens Industri*. Bilden kommer från en hjälporganisation som “bekämpar fattigdom genom att utbilda indiska kvinnor till entreprenörer”.⁵⁸ Två indiska kvinnor sitter på marken med böcker framför sig. Deras väg till ett bättre liv går genom den kunskap de tillägnat sig från böckerna kan man utläsa i bilden.

En bild i Malmö högskolans katalog föreställer två kvinnor med många böcker framför sig.⁵⁹ Kvinnan till vänster håller böckerna, totalt 33 stycken, i sina armar. Hon undviker att se direkt in i kameran. Istället ser hon på någonting annat som verkar finnas till hennes höger sida, något som inte syns i bilden. Kvinnan till höger har bara en bok i sin högra hand. Resten av böckerna ligger på golvet. Hon tycks vara förvirrad och orolig inför de böckerna. Hon stirrar direkt in i kameran. Förmodligen är de nya universitetsstudenter som har olika inställningar till sin kurslitteratur. Att kvinnan till höger ser förvirrad ut symboliserar oron inför studentlivet med mycket läsning av kurslitteratur. Hon till vänster däremot verkar inte bry sig om sådan oro trots alla böckerna. Istället tycks hon att ha mycket självförtroende inför sitt nya liv och detta kan man ana genom att hon lyfter alla de tunga 33 böckerna. Syftet med bilden är att försäkra den som tittar i katalogen - den som är villiga att börja studera på universitet - att det inte är bara denne som är orolig inför nytt liv. Naturligtvis ska studenter läsa många böcker men oroa dig inte. Vissa studenter är inte rädda för nytt liv och ditt ska vara också som deras – sådant budskap finns i bilden. Även här signalerar böcker ett nytt liv, i detta fall ett studentliv samt nya kunskaper inför nästa steg i livet. Jämför man denna bild med Trädgårdmässans bild blir det tydligt hur böcker kan få olika betydelser i bilder. Båda bilderna har en stor hög med böcker staplade på varandra, men det finns inget avkopplande eller rofyllt i bilden med de två studenterna.

Bild 5. Malmö högskola utbildningskatalog

⁵⁸ Dagens Industri Weekend 120330.

⁵⁹ Malmö högskola utbildningskatalog 2012/2013. s.8.

Bild 6. Linnéuniversitetets fristående kurser

På omslaget till en katalog för Linnéuniversitetets fristående kurser fanns en bild som symboliserar kunskap och utvecklingen på ett intressant sätt.⁶⁰ Det är en bild som framställer en man som springer över bokhyllor på biblioteket. Utan tvivel har bilden bildbehandlats men man kan se att han springer över de hyllorna signalerar att student genom universitetslivet kan skaffa mycket kunskap och utveckla sig. Han ser allvarligt ut och tycks inte

att bryr sig om vad som händer omkring sig. Det är som om han springer mot sin ännu osynliga dock kommande framtid.

En bild i Göteborgs universitets katalog framställer en kvinna på gräset utomhus. Hon sitter under ett träd med sina ben utsträckta.⁶¹ Hon läser en bok med solglasögon på och verkar inte vara medvetet om att det finns någon som tar ett foto av henne. Att vissa människor på bilden har T-shirt på sig antyder att årstiden då bilden togs är antingen vår eller sommar. Hon har inga skor på och detta visar sig att hon slappnar av under trädet och njuter av läsningen. Att hon har sina solglasögon på är nog för att undvika starkt ljus från solen när hon läser. Det som skiljer sig med denna bild från andra bilder som är med böcker som symboliserar avkoppling är att bilden förmodligen hade fungerat väl även utan böcker i bilden för att ge den som tittar i katalogen en känsla av avkoppling. Om föremålet hon håller i var till exempel en glass istället hade den som tittar på bilden fått samma känsla av avkoppling. Emellertid är det boken som hon håller i och anledning till det kan man tänka sig är att bilden vill framställa en avkopplande miljö där man pluggar. Boken fungerar således som en symbol för kunskap snarare än som ett föremål man använder för att slappna av. Även med den bild med tre barn och en lärare som tidigare redovisats kan man se att boken i bilden associeras med kunskap. Eftersom bilden tillhör en beskrivning av Linköpings universitets lärarutbildning är den lärare en aktör som hjälper barn att utvecklas i skolan. Boken som läraren håller i på bilden är således ett föremål som hjälper barnets utveckling.

⁶⁰ Omslaget till Linnéuniversitetets Fristående kurser sommaren och höstterminen 2012 katalog.

⁶¹ Göteborgs universitet "Träffa Anna" tidigare och nuvarande studenter på Göteborgs universitet. s.26.

Det var en social aspekt som bilden från XXXLutz och bilden med modern och sonen i sängen förmedlade men även från dessa bilder kan böcker förknippas med kunskap. Enligt Manguel skapar inredningsarkitekter väggar med böcker för att få en sofistikerad miljö så att de boendes intellektuella sida blir synlig i det rummet. Manguel menar även att huruvida böcker finns eller inte i bilden påverkar tittares uppfattning om boendets intellektuella aspekt. Med XXXLutz bild kan man se en stor bokhylla på väggen och därmed ger bilden betraktaren ett intryck att de som bor i huset läser böcker. I den andra nämnda bilden syns också många böcker, till och med på garderoben. Dessa bilder visar att de boende har ett intellektuellt intresse trots att betraktaren inte känner till det riktiga boendet. Detta är enligt Manguel därför att bokens symbolvärde i bokhyllor i bilden är mycket stark.⁶²

Kvantitativ analys av bildmaterialet

För att få en uppfattning om könsfördelningen i bilderna genomfördes en kvantitativ analys av bildmaterialet.

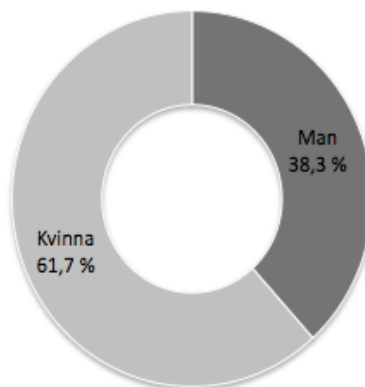

Diagram 1. Antal personer efter kön i bildmaterial

Diagram 1 visar den procentuella skillnaden mellan antalet kvinnor och män i bildmaterialet. Antal män och kvinnor som framställs i de insamlade bilderna är 36 män (38,3 %) respektive 58 kvinnor (61,7 %), (diagram 1). Detta tydliggör att i materialet förekommer fler kvinnor än män tillsammans med böcker. Denna tendens är intressant att påpeka, vilket ytterligare kommer att diskuteras senare i diskussionsavsnittet.

⁶² Alberto Manguel. (övers. Eklöf, Margareta) *En historia om läsning*, Ordfront. Stockholm. 2005 (1996) s.277

Resultat av observationsstudierna

Ett av syftena med vår undersökning har varit att försöka hitta likheter och skillnader mellan det insamlade bildmaterialet och människor och böcker ute på offentliga platser. För att lättare kunna se sådana likheter och skillnader har en kvantitativ undersökning gjorts. Här redovisas statistiska slutsatser som dras ur de observationsstudier som utfördes på stadsbiblioteken, centralstationerna och i kollektivtrafiken.

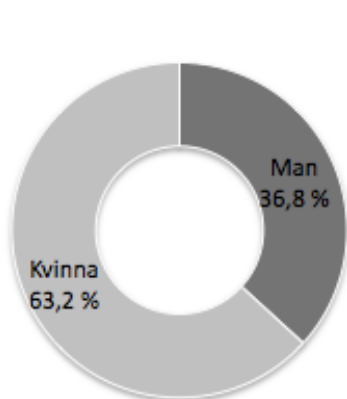

Diagram 2. Könsfördelning

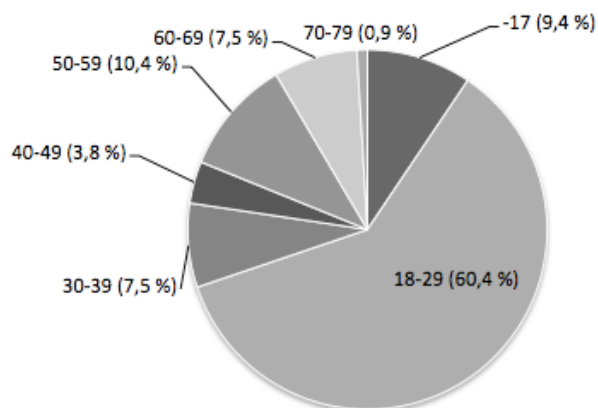

Diagram 3. Åldersfördelning

Totalt observerades 106 personer med böcker. Något som tydligt framgick var att det var påtagligt flera kvinnor (63,2%) än män (36,8%) som använde sig av böcker på dessa platser, se diagram 2. Majoriteten av de observerade personerna var i åldern 18-29 år. Hela 60,4% av personerna föll inom denna kategori, se diagram 3. Då observationerna utfördes under dagtid kanske detta resultat inte är förvånande. Många människor är ute på sina arbeten vid den här tiden och många studenter söker sig till stadsbiblioteken för att jobba med sina skoluppgifter.

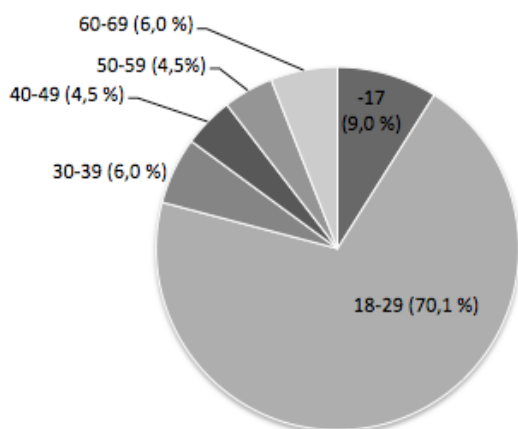

Diagram 4. Ålder (kvinnor)

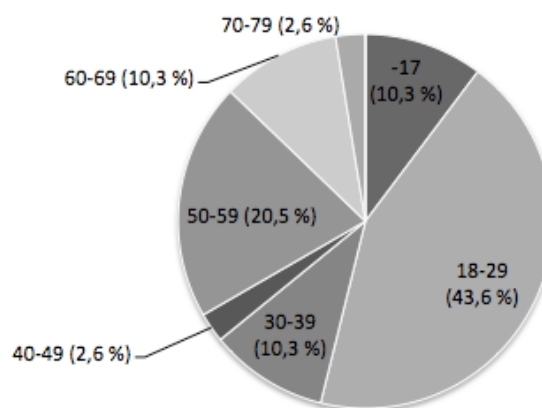

Diagram 5. Ålder (män)

För både män och kvinnor var det 18-29 års ålder som var vanligast. 70,1% av alla kvinnorna föll inom denna kategori, se diagram 4. Bland männen var det 43,6% som var mellan 18-29 år, diagram 5. Som man tydligt kan se var det alltså betydligt fler kvinnor än män som observerades i denna ålder. Anledningen till detta kan vara att det är fler kvinnor än män som deltar i högskolestudier enligt statistik från Högskoleverket 2011.⁶³

När det gällde den näst största ålderskategorin, 50-59 år, var det dock männen som var i majoritet jämfört med kvinnorna. 20,5% av männen, diagram 5, fanns här och av kvinnorna var det endast 4,5% som var i denna ålder. Det gick inte att utläsa något gemensamt i hur dessa män använde böcker och det är därför svårt att uppskatta varför denna kategori blev stor bland dem.

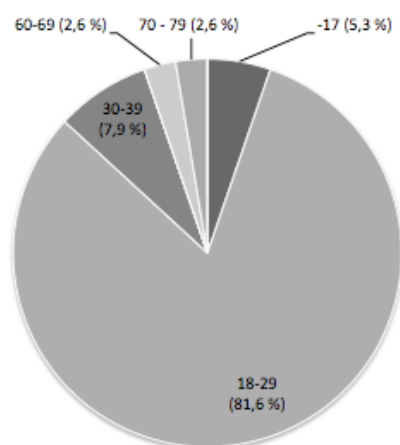

Diagram 6. Antecknar/studerar

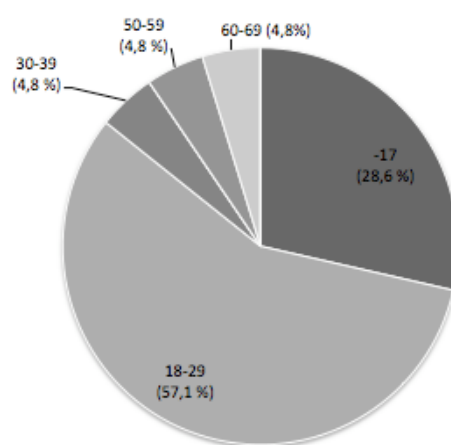

Diagram 7. Samtalar

Under observationerna märktes det att i ålderskategorin 18-29 år var det som man ägnade sig åt främst studier och att diskutera, och man kan utgå ifrån att många var studenter, se diagram 6 & 7. Som nämnts kan en anledning till att många studenter observerades bero på plats och tidpunkt då observationerna utfördes, nämligen bibliotek under dagtid.

⁶³ »Universitet och högskolor. Högskoleverkets årsrapport 2011». *Högskoleverket*. <http://www.hsv.se/publikationer/rapporter/2011/universitetochhogskolorhogskoleverketsarsrapport2011/universitetochhogskolorhogskoleverketsarsrapport2011.5.27d86368130216405a680002388.html> (publicerade 111031 hämtat 120517)

	buss	%	tåg	%	station	%	bibliotek	%	total	%
ensam	1	100	12	100	6	75	47	55,3	66	62,3
sällskap	0	0	0	0	2	25	38	44,7	40	37,7
total	1	100	12	100	8	100	85	100	106	100

Tabell 1. Personer med eller utan sällskap på de olika observationsplatserna.

Det var även på stadsbiblioteken som personer med sällskap observerades mer än de andra observationsplatserna. Att folk talade med varandra eller befann sig i sällskap med andra kunde man se mer på biblioteken än på stationerna/tåget/bussen där endast två fall, se tabell 1, observerades då samtal förekom eller personen var i sällskap med någon annan. Anledningen till detta kan vara att stadsbiblioteken är en plats för människor att träffas och även att antalet studenter som observerades här var stort och dessa ofta arbetade i grupper.

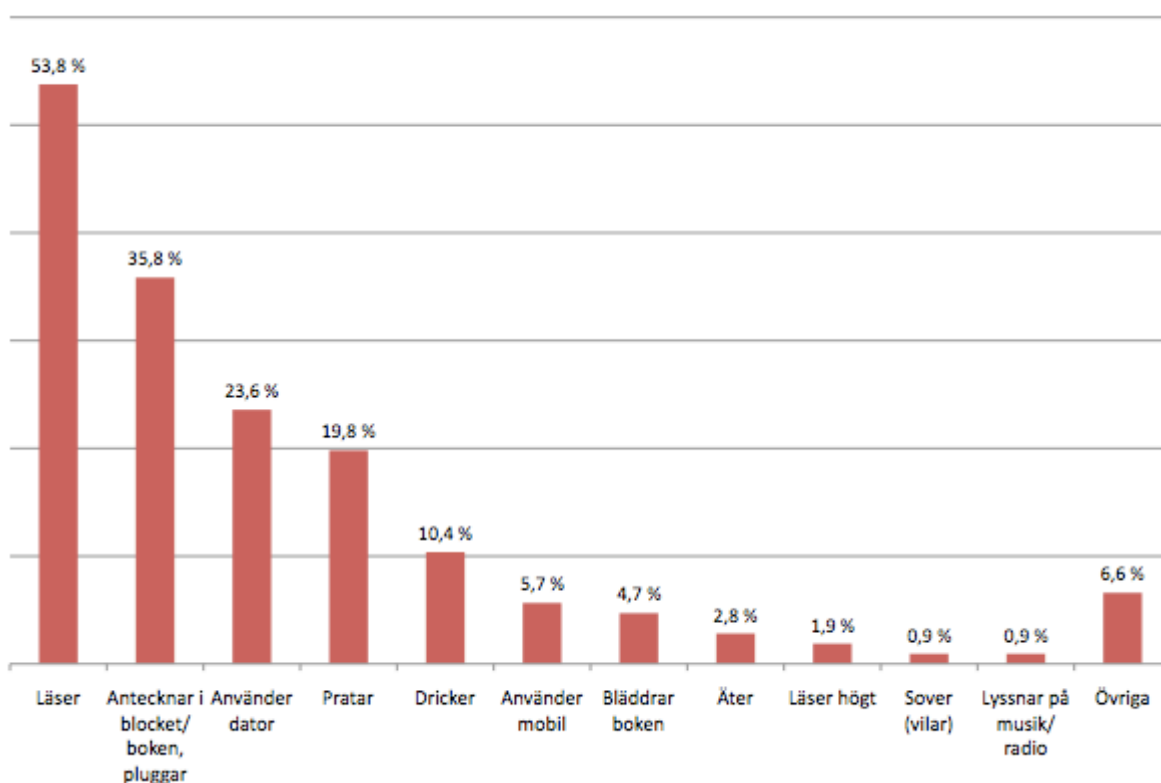

Diagram 8. Aktiviteter som utfördes i eller tillsammans med boken.

Observationsstudien bestod även av att se hur folk använde böcker, om de läste i dem eller ej, och även om de utförde någon annan handling under tiden, se diagram 8.

Det som märktes här var att endast 57 av 106 personer, nämligen 53,8% läste i boken, vilket betyder att 46,2% av alla gjorde något annat än att läsa boken, inklusive att bläddra i boken. Något annat som märktes tydligt var att 25 personer (23,6%) använde sig av bärbara

datorer i vad man kan anta vara studiesyften, både en och en och i grupper av olika storlekar. 5,7% av de observerade höll på med mobiltelefon samtidigt som de på något sätt använde sig av en bok.

I kategorin ”Övriga” har de personer lagts som använde sig av böcker på något annat sätt men av ett eller annat skäl var det svårt att avgöra vad deras beteende betydde eller också så var det svårt att dra några konkreta slutsatser av detta beteende. Det var bland annat folk som letade i bokhyllorna i biblioteket och man kunde kanske utgå ifrån att de var där för att låna böcker, men vad de faktiskt gjorde med boken gick inte att observera i dessa fall. I andra fall hade personen böcker men gjorde ingenting med dem just då som observationen utfördes. I en observation var det en man som satt i bibliotekets tidningshörna och läste i en tidning, på bordet framför sig hade han tre böcker, man kan utgå ifrån att han tänkte låna dessa, men det är svårt att utläsa något mer om hans bokanvändande här.

Jämförelse och diskussion

Här presenteras de enskilda observationer som gjorts för studien mer ingående med syfte att jämföra detta med vad som har setts i bildanalysen. Därmed diskuteras likheter och olikheter från de två studierna med hänsyn till de utgångspunkter som redovisats i bildanalysen; sociala aspekter, kunskap och avkoppling. Ytterligare reflektion angående framförallt det som setts i observationerna kommer också att tas upp här och diskuteras.

Det sociala

Som tidigare har framgått i bildanalysen fanns bilder i marknadsföringsmaterialet där boken hjälper till att förmedla positiva sociala kvaliteter. I synnerhet framställer universitetskatalogerna ofta läsning som socialt. Att böcker kan vara en del av gemenskapen och det sociala livet blev även tydligt i observationerna där 37,7% av de som observerades befann sig i sällskap med minst en annan person. Å andra sidan skulle man även kunna hävda att alla som observerades använde sig av en bok i någon form av socialt sammanhang då de alla befann sig utanför hemmet och på offentliga platser där det fanns andra människor.

I observationernas fall rörde det sig ofta om just studenter som befann sig i sällskap med andra och de kunde ses sitta och diskutera någonting samtidigt som de satt och läste eller letade i böckerna de hade. De som verkade mest aktiva i sin socialisering med boken var den klass med barn som var runt åttaårsåldern. De letade i par eller i mindre grupper om 3-4 personer i bokhyllorna på bibliotekets barnavdelning. När de tog fram en bok ur bokhyllan visade de många gånger upp den för de andra barnen, eller slog upp någon sida i boken och

pekade och visade saker för varandra. Blumer säger att hur människor agerar gentemot objekt är baserat på den mening dessa objekt har för dem och denna mening kommer i sin tur från den sociala interaktionen.⁶⁴ I barnens fall kan man tänka sig att boken betyder nya upptäckter men barnen verkade även peka på bilder de hittade i böckerna och på omslagen som de kände igen från något annat sammanhang. Deras sätt att agera med objektet – boken – var både uppymt och ivrigt då de hittade både välkända och nya saker i dem. Boken blev ett föremål för dem som både nya och gamla samtalsämnen föds ur och även en del av det sociala samspelet.

Men läsning kan också vara en asocial och isolerande företeelse. Alan Jacobs jämför det i sin studie av bokläsning i dagens samhälle med andra aktiviteter som att spela TV-spel och hur en spelare kan vara social samtidigt som han eller hon ägnar sig åt sitt spel. Denna kan chatta med vänner online samtidigt som spelandet pågår, prata i telefon eller prata med vännerna som sitter bredvid i soffan. Men detta är inte möjligt på samma sätt när man läser en bok då boken kräver en annan sorts koncentration, att man går in i berättelsen och förlorar sig själv i den och bryts koncentrationen bryts även själva läsoplevelsen.⁶⁵

Elisabeth Long argumenterar dock i sin studie av läsningens sociala aspekter i bokklubbar att den allmänna bilden av den ensamme läsaren bortser från två viktiga aspekter i läsningens sociala beskaffenhet. Hon talar om läsningens sociala infrastruktur: institutioner där läsning lärs ut. Detta sker genom sociala relationer, till exempel från allra första början från förälder till barn, vilket även bildmaterialet har visat, och senare från skolan. Dessa olika relationer påverkar läsaren både genom att nya vägar för hur man läser öppnas upp och genom att de sätt på vilka man uppfattar eller tar till sig en bok påverkas. Det finns även ett socialt ramverk för läsandet där vad och hur man läser påverkas av olika institutioner som förlag, bokhandlar, bibliotek etc.⁶⁶ Det beteendet som sågs i ovanstående observationsfall med barnen på biblioteket var ingenting som observerades hos de vuxna läsarna. Man såg således inte att de vuxna visade upp böcker för varandra eller jämförde dem på ett liknande sätt. Däremot kan man anta att det finns andra forum för den här typen av socialisering med böcker som vuxna kanske använder sig av istället, till exempel Internet och bokbloggar, vilka faller inom det sociala ramverket för läsande som Long talar om.

⁶⁴ Heidegren & Wästerfors. s.52.

⁶⁵ Alan Jacobs. *The Pleasures of reading in an age of distraction*. Oxford University Press. New York. 2011. s.121 f.

⁶⁶ Elisabeth Long. *Book clubs: Women and the uses of reading in everyday life*, University of Chicago Press. Chicago. 2003. s. 8-11.

I flera observationer sågs personer som befann sig på platsen i sällskap med en annan person men inget samtal föregick mellan personerna. På Helsingborgs stadsbibliotek observerades två unga kvinnor, antagligen studenter, som satt bredvid varandra vid ett bord. En av dem jobbade med sin bärbara dator, den andra satt helt försjunken i en pocketbok. Båda verkade vara helt inne i vad de själva gjorde och de varken talade med varandra eller tittade upp från vad de höll på med. I en annan observation sågs två äldre kvinnor, i åldersgruppen 60-69 år, sitta på bibliotekets kafé. De hade varit där och ätit lunch, men nu satt de båda med varsin bok, den ena försjunken i en pocketbok, den andra i en stor fotobok. I dessa båda observationer såg man tydligt hur det är svårt att vara social samtidigt som man läser. Samtidigt verkade inget av sällskapen ta illa upp av detta osociala beteende eftersom de själva var upptagna med att läsa eller – i det första fallet – med att skriva. Enligt Long minskar läsandet med social isolation medan ett socialt engagemang ökar läsandet. Läsare behöver inte bara tala med andra läsare, platsen där man gör det är också viktig.⁶⁷ Och bibliotek är en plats där böcker fortfarande är viktiga och en del av atmosfären. Att folk satt och läste tillsammans kunde man främst se just på biblioteken, ute i kollektivtrafiken observerades inte detta beteende.

Svårigheten med att läsa och vara social samtidigt sågs även under en observation på Malmös centralstation där en kvinna satt på en bänk med ett sällskap på nio personer. Genom hur de var klädda och på de stora väskor som de hade med sig kunde man utgå ifrån att de alla var medlemmar av något slags sportklubb som var ute och reste. Fem av dem satt på golvet och resten satt på bänken och talade med varandra. Det var bara en av dem som hade en bok i sin hand och försökte läsa den. Stundom lade hon ifrån sig boken och började tala med sitt sällskap. Hon verkade rastlös och hennes uppmärksamhet skiftade från boken till resten av sällskapet som om hon inte riktigt kunde fokusera på vare sig samtalet eller boken utan ville ta del av båda. Ingen av de övriga i sällskapet verkade ta illa upp av hennes beteende.

I likhet med vad Long säger om att platser är viktiga för att främja läsandet talar även Jacobs om att allmänna platser för läsning, som bibliotek, behövs för att bryta den ensamhet som kommer med läsning och för att göra läsningen mer social.⁶⁸ Att vara social när det gäller läsning kanske inte behöver betyda att man sitter och samtalar, utan det räcker med att man befinner sig i andra människors närhet istället för att sitta ensam hemma och läsa? Dock

⁶⁷ Long. s.10.

⁶⁸ Jacobs. s.122.

kan man anta att om man tog fram en bok och satte sig och läste i vissa andra situationer där man befinner sig i en grupp, skulle detta beteende fortfarande uppfattas som väldigt asocialt.

De bilder som vill förmedla gemenskap gör det genom att personerna på bilden samtalar eller på något annat vis riktar uppmärksamheten mot varandra och inte mot boken som oftast bara finns placerad på ett bord mellan de två personerna eller i någons hand. Under observationerna iaktogs flera sällskap som hade böcker framme men ihopslagna, vilket tydligt visade på att de inte använde boken just då. Bokens betydelse framgick vare sig personerna vid tillfället använde sig utav boken eller inte. Oavsett om folk använde boken eller inte framgick dess betydelse för människors sociala interaktionen. Detta stämmer åter igen med Blumers teori där han säger att ur den sociala interaktionen mellan människor har eller framgår tingens betydelse. I detta fall är det de observerade personernas interaktioner med sitt sällskap som tydliggör bokens betydelse – nämligen föremål som hjälper till att skapa socialt liv i samhället då den är en källa för gemensamma samtalsämnen.

Något som inte var vanligt förekommande vare sig i bildmaterialet eller i observationerna var högläsning. Men det kommer här att tas upp då de få fall som faktiskt fanns var både intressanta och tankeväckande. Man kan tro att högläsning skulle kunna vara ett sätt att förmedla sociala situationer i bilder. Men endast två bilder där högläsning förekom fanns i det insamlade bildmaterialet; bilden som framställer en lärare och hennes unga elever och bilden med en mor och en son som läser i sängen. Ett fåtal observationer gjordes där det faktiskt förekom högläsning och dessa skilde sig från bildmaterialet och de tidigare förväntningar som fanns vid studiens början genom att det var vuxna människor och inte vuxna tillsammans med barn som ägnade sig åt högläsning. Den ena observationen var av en man som satt och läste för sig själv. Man kunde se att han ljudade orden för sig själv under läsningen då hans läppar formade orden. Är texten eller orden svåra kan man behöva ljuda orden för att texten ska bli mer begriplig.⁶⁹ En annan observation som gjordes var av en manlig och en kvinnlig student. Kvinnan satt och läste högt ur en facklitterär bok till mannen som satt med en bärbar dator. Han skrev dock inte in texten direkt i datorn. När kvinnan hade läst klart diskuterade de först vad som skulle skrivas in och hur detta skulle formuleras. Högläsning blir i detta fall socialt då man både delar med sig och tar del av texten på detta vis och sedan muntligen omarbetar den tillsammans.

Att böcker är en källa för kunskap är nog något som många håller med om. Det faktum att studenter ofta var omgivna av böcker både i observationerna och i bildmaterialet tyder på

⁶⁹ Jacobs. s.119.

detta. I bildmaterialet har även detta kunnat utrönas: Genom att böcker förknippas med kunskap kan man i bilderna även använda sig av dem för att försöka framställa vidareutveckling och karriärmöjligheter, detta ses tydligt i Microsofts jobbbanners som tidigare beskrivits.

Vid ett tillfälle observerades som tidigare nämnts en skolklass som besökte Helsingborgs stadsbibliotek. Förutom den sociala interaktionen som förekom här kan man även utgå ifrån att det att de var på en utflykt till biblioteket under skoltid visar på betydelsen av böcker som en del av utbildningen och utvecklingen. Det tydligaste exemplet på att böcker associeras med kunskap och intellektuellt liv är kanske trots allt att bilder med böcker var vanligt förekommande i utbildningskatalogerna. Som tagits upp är den sociala aspekten tydlig i dessa bilder. Men att inte tänka på en bok som en källa för kunskap när den förekommer i en kontext knuten till högre utbildning är så klart svårt. Den sociala aspekten som skildras i dessa bilder gör ofta att studentlivet här kan framställas som ganska lättsamt. Ibland finns det en hög med böcker på bordet framför studenterna och i ett och annat fall kan man även se en bärbar dator. I observationerna ute på biblioteken kunde man dock se att studentlivet ofta var mindre välorganiserat då studenterna ofta satt med flera böcker på bordet samt anteckningsblock och/eller bärbara datorer. Att ta till sig den kunskap som böckerna innehåller såg i verkligheten ut att vara mer betungande än utbildningskatalogernas framställning. Den bild som stämde bäst överens med verkligheten var kanske bilden från Malmös högskola med två nya studenter som just hämtat ut sin kurslitteratur. Dels mängden böcker här och kvinnan som ser orolig ut för hur hon ska kunna ta sig igenom alla böckerna speglar nog trots allt mer hur studentlivet ofta kan kännas. Denna överväldigande känsla som bilden ger uttryck för stämde bra överens med observationerna där även de som satt och studerade i grupp ofta satt tysta och läste samtidigt som deras uppmärksamhet växlades mellan en eller flera böcker och pappershäften och block med anteckningar. I observationerna kunde man även se att studier är någonting som tar mycket eller lång tid då de som satt på biblioteket och studerade ofta hade mat med sig eller ibland endast termosar med kaffe. De hade även en tendens till att göra sig hemmastadda, se till att de hade de bekvämt då de antagligen skulle spendera flera timmar på den plats de valt. Detta kunde man se på att de vanligtvis hade lagt upp många saker på bordet de satt vid och brett ut sig. I ett fall sågs även en kvinnlig student som hade tagit av sig skorna på biblioteket för att göra sig extra bekväm.

Kunskap

Att tillägna sig den text som finns i en bok är alltså inte alltid helt lätt. Vissa böcker kräver att man stannar upp och tänker efter och ifrågasätter. Detta gäller kanske framförallt facklitteratur. Att läsa med en penna i handen och göra anteckningar kan då hjälpa till att få läsaren att stanna upp och formulera för sig själv vad det är som denne tycker är underligt i texten eller vad som är viktigt eller bra. Här är det till skillnad från skönlitterära böcker viktigt att avbryta läsandet för att kunna ta till sig texten ordentligt.⁷⁰ Att läsa med en penna i handen är inte ett naturligt sätt att läsa, säger Jacobs, men det är ett nödvändigt sätt att läsa för att vara uppmärksam på (den facklitterära) boken.⁷¹ I Högskolan Kristianstads katalog syntes en man och en kvinna med varsin penna. Trots att bilden inte visar att studenterna antecknar i boken eller i blocket är det intressant att se att böckerna i bilden är av facklitterär art. Detta kan antas från böckernas utseende och att de öppnade sidorna visar något slags diagram. Titeln på en bok på bordet är *Money Politics in the New Europe* och det är osannligt att de böckerna är skönlitteratur. Även i observationerna sågs personer som skrev eller antecknade med penna. En dam som var ca 60-69 syntes på ett kafé på Malmös centralstation vid lunchtid. Hon observerades två veckor i rad och att gå till kaféet och sätta sig och läsa där verkade vara något av en rutin eller ritual för henne. Hon läste boken väldigt noggrant med en vanlig penna samt en överstrykningspenna i sin hand. Hon strök över texten i boken och antecknade något i vad som tycktes vara ett anteckningsblock. Jacobs tycker att det är fel att folk använder överstrykningspenna för att stryka över texten med anledning att det är en snabb och lätt process vilket är olämpligt för läsare för att minnas varför han/hon gör det. Att stryka över texten går fortare än att läsa den vilket gör att man istället inte tar till sig det man just strök över ordentligt för att man helt enkelt inte läste hela meningen. Enligt honom avgränsar detta beteende läsarens interaktion med texten.⁷² Det finns dock inget vetenskapligt bevis för detta och det här är bara hans egen åsikt. Huruvida kvinnans beteende med överstrykningspennan störde hennes interaktion med texten i boken kan man inte säkert säga. Men det var ändå tydligt från hur hon noggrant antecknade och strök över texten att hon var uppmärksam på boken och verkade läsa den med syftet att tillägna sig ny kunskap.

Men det var inte bara pennor som var vanligt förekommande redskap vid läsandet. Flera olika slags redskap som användes i samband med böcker sågs både i bildmaterialet samt i observationen. I bildmaterialet kunde man se att glasögon förekom i flera bilder. Ett enkelt

⁷⁰ Jacobs. s.55ff.

⁷¹ Jacobs. s.61.

⁷² Ibid.

och vardagligt redskap som många är beroende av för att kunna ta del av en text. Men i det verkliga livet kan det ibland behövas lite mer än perfekt syn för att kunna tillägna sig bokens innehåll på bästa sätt, beroende på vilka syften man har med att läsa boken naturligtvis. I studenters fall kan det vara nödvändigt med just papper och penna för att göra anteckningar att använda sig av vid ett senare tillfälle. I vissa fall kan även miniräknare behövas. Och bärbara datorer underlättar då man behöver söka upp något på Internet eller kanske skriva in något i uppsatsen som man håller på att arbeta med. Detta var vad man kunde se i observationsstudien åtminstone och man kan anta att dessa redskap verkligen underlättade eller bidrog på något sätt till det som personen eller personerna höll på med. Jämför man med bildmaterialet kan man på flera bilder se att datorer förekommer tillsammans med böcker och att de ser ut att komplettera varandra i de bilder där boken får representera kunskap. Men man kan kanske även fråga sig om den bärbara datorn har fått ersätta boken i de bilder som finns – och som inte har inkluderats för övrigt i denna studie – där man ser en person som sitter med endast en bärbar dator och ingen bok finns i bilden?

Det fanns även observationsfall där personer använde sig av mobiltelefon samtidigt som de läste en bok. Detta observerades både på biblioteken, på stationerna och på tågen. I ett fall användes mobiltelefonen till att lyssna på vad man kan anta var musik. Men i flera fall såg man även hur personen satt och läste i en bok, med mobiltelefonen i knäet eller i ena handen, och växlade sin uppmärksamhet mellan att läsa boken och skriva på mobiltelefonen.

I forskning som om så kallad ”multitasking”, förmågan att ägna sig åt mer än en sak samtidigt, har man kommit fram till att man inte kan fördela sin uppmärksamhet över flera olika aktiviteter utan man skiftar istället bara sin uppmärksamhet från en aktivitet till nästa. Detta leder till ”continuous partial attention”, det vill säga, man ägnar endast delar av sin uppmärksamhet mot de olika aktiviteterna.⁷³ Detta kunde man även se i fallet med kvinnan och hennes sportklubb på Malmös centralstation då hon försökte ägna sig åt två saker men inte verkade kunna fokusera på någondera av dem.

Avkoppling och tystnad

Analysen kommer nu att ta upp den tredje aspekten som kunde ses i materialet, nämligen avkoppling, och i anknytning till detta diskuteras även vikten av tystnad. I dagens samhälle kan det vara svårt att komma bort från alla de distraktioner som finns, vilket personerna med mobiltelefon tydligt visade. Jacobs talar om hur det är viktigt som läsare att kunna skapa sig en ”cone of silence” – att skärma av sig från omvärldens brus och distraktioner när man läser

⁷³ Jacobs. s.83.

en bok.⁷⁴ Vidare säger han att i det västerländska samhället idag finns en större tillgång till tysta rum och platser än tidigare i historien. Han nämner biblioteket som en sådan plats som finns tillgänglig för allmänheten även om man inte har tillgång till tystnaden i det egna hemmet.⁷⁵ Om biblioteken i sig i det svenska samhället verkligen är tysta platser kanske man kan ifrågasätta. Men särskilda tysta lärum finns åtminstone till förfogande för den som känner att han eller hon behöver mer lugn och ro omkring sig än vad biblioteksatmosfären kan erbjuda. Likaså på tågen finns det tysta avdelningar.

Vad som framgick av observationerna av dessa speciellt avsedda tysta rum och avdelningar var skiftande och icke enhetligt. I flera fall tycktes det vara studenter i åldersgruppen 18-29 år som hade sökt sig till dessa rum för att studera. I dessa fall var den ”röra” som observerats i många av studenternas fall densamma som i tidigare observationer; mer än en bok och häften av papper, anteckningsblock och liknande utspridda över bordet framför personen. Och som i många studenters fall växlar personen mellan att läsa i boken och i annat material samt att skriva ner eller anteckna något. Däremot var det mer ovanligt att folk använde sig av bärbara datorer i bibliotekens tysta rum än när de satt ute vid de andra borden i biblioteket. En av de observerade personerna i det tysta rummet tycktes mer fokuserad på boken han läste än många andra av bokanvändarna i studien. Hans kroppsspråk liknade det i Rodins skulptur Tänkaren. Mannen var lätt framåtlutad över sin bok och stödde pannan mot sin halvknutna hand. Bedömer man utifrån mannens kroppsspråk såg han ut att vara djupt försjunken i texten framför sig och vara innesluten i sin egen ”cone of silence”. I det insamlade bildmaterialet fanns däremot ingen motsvarighet där kroppsspråket på personen i bilden tydde på att personen var försjunken i djup koncentration, inte ens i de bilder som ville förmedla kunskap. För det mesta är det istället den sociala aspekten som belyses i dessa fall genom att personerna på bilden ser ut att diskutera med varandra snarare än att vara försjunkna i sina egna funderingar över bokens mening. Long tar i *Book clubs* upp att historiskt framställdes mannen ofta som den solitära läsaren som var djupt försjunken i koncentration eller funderingar över boken och att detta var den visuella presentationen av den seriöse läsaren.⁷⁶ Utgår man från det material som samlats inför denna uppsats skulle man kanske kunna säga att den seriöse läsaren har blivit utbytt mot den avkopplade eller den sociala läsaren i bilderna. Long tar även upp den visuella presentationen av den kvinnliga läsaren och hur denne historiskt har framställts som att läsa för nöjets skull och för att

⁷⁴ Jacobs. s.116.

⁷⁵ Jacobs. s.120.

⁷⁶ Long. s.4 ff.

fördriva tiden.⁷⁷ I de insamlade bilderna kunde man åtminstone se att läsningen framställdes som mer lättsamt än hur läsandet såg ut i de tysta rummen och även bland de övriga studenterna ute i stadsbibliotekens andra rum. Har det gamla kvinnliga läsandet blivit dominerande i dagens föreställning om läsandet? Klart står i alla fall att läsandet inte framställs som något allt för jobbigt eller krävande i bilderna och detta kan bero på att det låg ett marknadsföringssyfte bakom bilderna.

I ett annat fall i bibliotekets tysta rum observerades en man i samma åldersgrupp som den föregående mannen. Även denne verkade vara där för att studera och satt lätt framåtböjd över en bok. Dock gäspade mannen ett flertal gånger och såg mer trött ut än koncentrerad.

I tågets tysta avdelning observerades en något äldre man, 50-59 år. Han sätter sig bredvid en annan passagerare och tar upp en tjock pocketbok som han börjar läsa i. Mannen läser utan att titta upp i ca tio minuter innan han slår ihop boken igen, låter den ligga kvar i knäet med en hand på den och lutar huvudet tillbaka och vilar. På detta vis sitter han i ca 20 minuter, därefter verkar han vakna till och slår direkt upp boken igen och fortsätter sin läsning. Denna man verkade också kunna skapa sin egen ”cone of silence” i den tysta avdelningen. Kanske har han sökt sig till just den delen av tåget för att ägna sig åt avkoppling innan han kommer hem igen? Dels genom att läsa boken och dels genom att vila. Ett råd som skämtsamt brukar ges till personer som har problem med att sova brukar vara att man ska läsa en tråkig bok. Att böcker verkar ha en viss sövande eller avkopplande effekt på människor har man kunnat se i observationsfall som de två som precis har presenterats. Dock har inte detta kunnat utläsas som något negativt i bildmaterialet, de personer som såg avkopplade ut verkade med andra ord inte hålla på att somna av uttråkning på grund av boken de läste. Återigen kan man anta att det är för att när man marknadsför något oftast inte vill plocka fram negativa känslor.

Har man inte har tillgång till ett tyst rum kan man ändå skapa sin egen ”cone of silence”. En av de stora behållningar man får ut av att läsa (skönlitteratur) är att man lyckas försjunka i texten, säger Jacobs.⁷⁸ Att ha den förmågan är inte endast djupt tillfredsställande, men det är även ett sätt för oss att ta kontroll över vår egen tid.⁷⁹

I bildmaterialet kunde man se flera personer som tycktes ha skapat en egen sfär på mer offentliga platser för att ta sig tid att läsa och koppla av världen runt omkring, till exempel bilden från Lunds universitets katalog där kvinnan på muren verkar omedveten om att det finns andra personer runt omkring henne. Hennes fokus är på boken som hon läser och [hon](#)

⁷⁷ Long. s.5 f.

⁷⁸ Jacobs. s.86.

⁷⁹ Jacobs. s.89.

tyckts inte alls att ägna uppmärksamhet åt de andra personerna. Ett annat exempel är bilden från Göteborgs universitets katalog där mannen sitter med stolen vänd mot ett stort fönster i vad som tycks vara ett bibliotek och lyssnar på musik. Att folk skapat sin egen värld att läsa i sågs även i observationerna. En observation var väldigt lik just denna bild. Den observerade mannen tillhörde dock en annan åldersgrupp, 50-59 år, än mannen på bilden som såg ut att vara i 20-års ålder. Liksom på bilden hade denne man vänt stolen så att den stod med ryggen mot resten av biblioteket och han hade utsikt genom fönstret. Jackan hängde på stolen och en burk Red Bull stod på bordet bredvid honom. Han satt försjunken i en tjock bok och om han stördes av folket som stod bakom honom och letade i hyllorna så visade han inte detta. Han hade skapat sig en egen bekväm plats för att läsa och skärmat av sig från omvärlden genom att vända ryggen åt resten av rummet. Vad som även var intressant att se var att flera personer som verkade försjunkna i sin bok och inne i sin "cone of silence" verkade göra andra saker omedvetet samtidigt som de läste. Bland annat sågs en kvinna som satt i en fätölj på biblioteket och hade det ena benet över det andra och energiskt vickade på foten hela tiden medan hon läste. En annan kvinna, även hon på biblioteket satt och läste vid ett bord, med armbågen i bordet. Med ett finger gjorde hon snabba cirklar runt munnen samtidigt som hon läste.

Att rikta hela sin uppmärksamhet mot en text kan vara både svårt och frustrerande.⁸⁰ Därför är det en fördel om man som läsare kan skapa sin egen "cone of silence". Under observationerna såg man människor som tycktes bättre på detta än många andra. En kvinna på Helsingborgs centralstation satt på en bänk och läste en tjock pocketbok. Bänkarna stod uppställda som i en fyrkant och flera personer som hon inte var i sällskap med satt på dessa bänkar. Personen som satt bredvid henne reste sig upp och gick och en annan person kom och satte sig där istället. Men kvinnan förblev fokuserad på sin bok och ingen förändring syntes i hennes kroppsspråk när en ny person satte sig bredvid henne. Hon tycktes vara helt försjunken i sin bok och hade kanske lyckats skapa sig sin egen "cone of silence" där ingenting störde henne.

Flera bilder förmedlade även känslan av att kunna läsa i lugn och ro på en avskild plats. I Trädgårdsmässans bild är det just trädgården som framstår som en sådan plats. Även i Ikeas och XXXLutz möbelstores bilder av matrum finns antydning om att detta är en plats där man kan sätta sig och läsa och ta sig tid för sig själv. Sängen är också en plats där man kan skapa sig sin egen "cone of silence". I en bild i Ikeakatalogen syns en kvinna i sängen som helt

⁸⁰ Jacobs. s.90.

slappnade av med myskläder på sig. I samma katalog finner man en bild som framställer en son och en mor som läser en barnbok i sängen. Läsning i sängen är en speciell avskildhet där man kan befrias från vanligt socialt liv enligt Manguel. Genom att ligga och läsa i sängen blir handling helt självcentrerad där man är osynlig från världen och helt kan vara inne i sin egen värld.⁸¹ Det finns ingen som stör bokläsare och där skapas tystnaden.

Identitetsskapandet

Den komparativa och kvalitativa analysen har främst fokuserat på de tre huvudsakliga tendenserna som sågs i bildmaterialet; det sociala, det kunskapsmässiga och det avkopplande sättet att använda böcker på. Detta var alla tendenser som även kunde utläsas i observationsstudierna och likheter och skillnader mellan de båda materialen har här diskuterats. Men det finns även ytterligare punkter som kan vara intressanta att ta upp och jämföra mellan de två materialen.

Som tidigare har setts i den inledande teoridelen säger både Williamson och konsumtionsforskare att reklam spelar en stor roll i dagens samhälle för att hjälpa konsumenter att skapa sin identitet i det sociala sammanhanget. Människors identitetsskapande syns i köpbeslutsfattande. Därmed skapas individens relation till objektet, vilket bidrar till att definiera ens identitet.⁸² Eftersom bilder som studerats för uppsatsen används med syftet att marknadsföra produkter eller tjänster kan man påstå att de bilderna också är ett hjälpverktyg för betraktarna att skapa sin identitet. Man själv kan vara en del av bilden genom att fylla frånvaron och föreställa sig själv omges av produkter i bilden. Huruvida människor finns med i bilderna eller ej spelar inte en stor roll i denna studie. Det viktigaste har varit bokens roll i bilden. Williamsons teori poängterar att det inte är bara produkter som är viktiga i reklam utan också dess process som är betydelsefull för konsumenter, där produktens ställning i reklamen omvandlas till en form som medför en betydelse för människor. Reklam säljer således oss själva som avspeglas i reklam i sig samt i dess process.

Som tagits upp i uppsatsen finner man viktiga aspekter såsom socialt liv, kunskap och avkoppling i bildmaterialet. Bildens betraktare skapar sin identitet genom att föreställa sig själv i bilder med sådana aspekter och böcker är en del av det verktyget. Bilder i möbelkataloger tydliggör detta ytterligare. Lundblad talar om hur artefakterna i hemmet ställer familjemedlemmarna i förbindelse med omvärlden och hur dessa artefakter även

⁸¹ Manguel. s.201.

⁸² Östberg & Kaijser. s.76 ff.

”öppnade kanaler till livet utanför den trånga kretsen och till inre världar och tillstånd.”⁸³ Med bilden från XXXLutz kan man se detta, där känslan av samling med familjen eller vänner runt bordet skapas. Lundblad diskuterar ytterligare att det är i denna process då självidentitet skapas.⁸⁴ När man ser böcker i bildmaterial som artefakter i hemmet skulle det kunna sägas även med detta fall att böcker också är föremål som fungerar som självidentitetsskapande. Detta kan man se även i ett påstående av Hjalmar Söderberg, som sa att han inte läste sina möbler. Då menade han sina samlade böcker på bokhyllan.⁸⁵ Böcker var således möbler för honom. Med ett konsumtionsforskningsperspektiv kan hans möbler = böcker som omgav honom berätta ”en historia för andra om vem”⁸⁶ han är, där hans identitet finns.

Man kan dock ifrågasätta hur böcker som på marknaden är massproducerade har förmåga att bli individualiserande. Samma titel som publiceras av samma förlag vid samma tid på samma tryckeri är ju identiska. Är det möjligt att individualisera produkter som har samma utseende? Enligt vissa konsumtionsforskare skräddarsyr dagens konsumenter produkter i enlighet med sin smak för att produkterna ska blir mer personliga. Detta fenomen kan exempelvis ses hos folk som väljer en melodi som ringsignal för sin mobil. Att använda sin egen bild som skrivbordsbilden i datorn är ett annat exempel. Man lägger till värde i produkterna genom att göra dem mer personliga.⁸⁷ Som man kunde se i bildanalysen varierar det hur böcker ställs fram i de olika möbelkatalogerna. Ibland visas de med ryggarna utåt och ibland med ryggarna åt fel håll. I vissa kataloger kunde man även se att böckerna ordnats på ett sätt som harmoniserade med resten av rummet eller kanske skapade en känsla av exklusivitet, ibland genom att deras ryggar hade målats. Man skulle kunna säga att de böckerna skräddarsys genom att man hanterat dem på olika sätt. Därmed blir böcker mer personliga för bokägaren och hans eller hennes identitet skapas i den personligheten. Det är således en process i ägares beteende – hur han eller hon hanterat böcker – då självidentitet skapas. Med alla dessa teorier och teser av Williamsons, Lundblad och konsumtionsforskningen är det inte omöjligt att konstatera att böcker i bildmaterialet är ett identitetsskapande verktyg.

Även från observationsstudierna kunde man se att någon form av självidentitet skapas tillsammans med böcker. Två kvinnor som observerades hade sina solglasögon på sig inomhus medan de läste böcker. Det är omöjligt att veta anledningen till att de hade

⁸³ Lundblad. s.239.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Lundblad. s.244 f.

⁸⁶ Östberg & Kaijser. s.69.

⁸⁷ Östberg & Kaijser. s.80.

solglasögon på om man inte frågar dem. Det kan dock sägas att det utan tvekan är ett unikt beteende i synnerhet när man läser böcker inomhus jämfört med den kvinnan på gräset i Göteborgs universitets katalog som hade solglasögon på sig för att undvika solens starka ljus. Deras unika beteende skapades med böcker och bidrog kanske till deras självbild och identitet eller stil skulle kunna man säga. Ett annat fall kan ses med den kvinna som återkom till samma plats vid samma tid för att läsa en bok. Sociologen Anthony Giddens säger i sin *Modernitet och självidentitet* att självidentitet inte skapas från resultat av individens handlingssystem utan det måste rutinmässigt skapas genom hans/hennes reflexiva handlingar.⁸⁸ Applicerar man hans teori på kvinnans beteende som har blivit hennes rutin så kan man kanske säga att hennes självidentitet skapas där.

Boken i sig och läsning fungerar således som verktyg för att skapa människas egen identitet. Boken har från början använts främst till att läsa i men genom att tolka böcker på andra sätt – såsom till exempel en möbel – har böcker börjat bära olika betydelser. Detta stämmer med det som tidigare nämnts med Blumers tredje premiss som handlar om förändringen av tingens betydelse. Enligt hans teori modifieras betydelsen genom tolkningen man har när man handskas med tingen – med andra ord när man hanterar böcker eller när man rutinmässigt använder böcker. Bokens funktion är således inte bara att bli läst utan den har olika funktion i dagens samhälle. Detta är till följd av människors olika tolkning av hur böcker kan användas.

Bokens storlek och form

Några tankar beträffande bokens storlek och dess form framkom även under arbetet med bildmaterialet såväl som under observationsstudierna. En av bokens primära funktioner är att bära texter och bilder.⁸⁹ När man läser texterna eller bilderna är bokens form och storlek viktig enligt Manguel.⁹⁰ Han själv tar hänsyn till bokens form exempelvis när han läser boken i sängen. Bokens form är lika viktigt för honom som dess innehåll. När man läser boken någon annanstans än hemma blir det än viktigare med bokens form och storlek. Exempelvis är det mer sannolikt att folk läser en pocketbok än s.k. coffee-table books på tåget på grund av bokens egenskap; pocketboken är lättare och mindre än coffee-table books – därför är den lämpligare att ta med sig. Även ur ett historiskt perspektiv är det tydligt att bokens form och storlek har haft en stor betydelse, vilket påverkade människors läsvanor i det sociala

⁸⁸ Anthony Giddens, (övers. Andersson, Sten) *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Diados. Göteborg. 2008 (1991) s.67.

⁸⁹ Lundblad. s.234.

⁹⁰ Manguel. s.167.

sammanhanget. Det blev lättare och snabbare att bläddra sidor med kodexen än att ständigt rulla för att fortsätta läsa med den ännu tidigare bokformen, nämligen volymen/bokrullen. Kodexen möjliggjorde också för kristna att tack vare dess flexibla storlek gömma dokument från romerska auktoriteter och dokumentet blev transportabelt.⁹¹ Det var då boken blev ett föremål som var lätt att bära. Detta stämmer med det som Lundblad påstår, att det är förändringen i föremåls form, funktion och användning som ändrar föremåls betydelse.⁹² Under observationerna syntes det ingen som läste coffee-table books på stationer eller på tåg. Det som sågs är böcker i mindre form och storlek. Däremot syns coffee-table books i möbelkataloger där boken läggs på bordet, exempelvis bilden i Ilvas katalog som beskrivits i bildanalysen. Leah Price säger i sin *Unpacking My Library: Writers and Their Books* (2011) att termen ”coffee-table books” ärver håfulla övertoner av sin föregångare, ”furniture books”.⁹³ Dock finner man inga bilder i materialet som framställer coffee-table books med någon negativ inställning. I bilden från Ilvas katalog ser man att de tre böckerna till höger harmonieras med andra möbler i rummet tack vare de lugnare färgerna på böckerna. Böckerna har således blivit en del av möblemanget skulle man kunna säga. De nya samt gamla böckerna på bokhyllan är också harmonierade med andra objekt i bilden. Böcker framställs på positivt sätt såsom ett föremål som lockar tittare att vara inne i bilden genom att fylla frånvaron, vilket tidigare tagits upp i bildanalysen. Det är i denna stund relationen mellan boken på bordet och bildens betraktare skapas. Som Lundblad säger blir boken i sig ett rum där förbindelse mellan boken och världen formuleras.⁹⁴

Skillnaden mellan kvinnor och män

Denna studie har inte gjort någon åtskillnad mellan manliga och kvinnliga läsare under arbetet med att samla in och analysera materialet. Dock har de kvantitativa sammanställningarna gett resultat som gör att det kan vara intressant att även ta upp detta här. Det har tidigare i uppsatsen visats att det finns en stor skillnad i fördelningen mellan kvinnor och män i bildmaterialet. Flera kvinnor (61,7%) framställs i bilderna än män (38,3%), se diagram 1 sidan 21. Detta fenomen kunde ses även i observationsstudierna som består av 63,2% av kvinnor och 36,8 % av män, se diagram 2 i sidan 22. Trots att det var förväntat att fler kvinnor skulle kunna ses i båda fallen var det ändå förvånande att siffrorna skulle ligga såpass nära varandra mellan de båda studierna. Vad denna skillnad beror på kan spekuleras

⁹¹ Finkelstein & McCleery. s.35.

⁹² Lundblad. s.231.

⁹³ Leah Price. *Unpacking My Library: Writers and Their Books*. Yale University Press. New Haven. 2011. s.2

⁹⁴ Lundblad. s.247.

om. Som tidigare nämnts kan en anledning till att det var fler kvinnor som observerades med böcker vara på att det finns fler kvinnliga studenter som läser på universitet/högskolan i Sverige. Statistik från Statistiska centralbyrån visar också att det faktiskt finns fler kvinnliga läsare än det finns manliga.⁹⁵

När det gäller bildmaterialet har här tidigare spekulerats i om det är de egenskaper man historiskt förknippat med kvinnliga läsare som man numera vill få fram i bilderna. Man kan även fråga sig om det hade gjort någon skillnad om det var män eller kvinnor som figurerade i de insamlade bilderna. Vilket intryck hade man fått av Microsofts bild med den unga kvinnan på väg i karriären om hon istället hade varit en man? Hade han ens hållit böcker i sin famn, eller hade en mobiltelefon i högsta hugg varit tillräckligt för att signalera att han var på väg någonstans i livet? Som tidigare nämnts har Long tagit upp i *Book clubs* att det historiskt har funnits stora skillnader mellan hur den läsande kvinnan och den läsande mannen framställs då mannen vanligen framställdes som en mer seriös läsare än kvinnan. Detta kunde målna göra till exempel genom att placera personen i en viss miljö. Kvinnan satt ofta läsande i hemmet, exempelvis vid matbordet eller i sängen, medan mannen satt i ett arbetsrum omgiven av böcker.⁹⁶ Även om man numera inte såg den seriöse läsaren i de bilderna som insamlats för denna studie fanns det ändå en skillnad i det visuella framställandet av manligt och kvinnligt läsande. Varför ser de två kvinnliga studenterna oroliga ut i Malmö högskolans katalog där de står med sina två stora högar med böcker medan mannen i Linnéuniversitetets katalog med lätta steg springer över bokhyllorna?

Slutsatser

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka visuella framställningar av böcker och användandet av böcker samt läsning och göra en komparativ studie med det verkliga användandet av böcker och läsandet. De slutsatser som vi kommit fram till genom dessa studier kommer här att sammanfattas.

Både bildmaterialet och observationsstudierna gav några oväntade resultat och väckte även funderingar. Initialt fanns förväntningen att läsning skulle framställas som avkopplande i en stor del av bilderna. Detta stämde till viss del, då böcker även användes i en stor del av bilderna för att framställa någonting socialt eller kunskap av något slag. I många fall kändes den situation eller det sammanhang som bilden förekom i förväntat. Att föreställa sig att en

⁹⁵ Statistiska centralbyrån. *Statistisk årsbok för Sverige 2012*. Statistiska centralbyrån. Stockholm. 2012. s.469.

⁹⁶ Long. s.4 f.

bild med studenter som sitter och diskuterar med böcker framför sig på bordet förekommer i en utbildningskatalog är inte svårt. Vad som var intressant var att böcker även fanns med i mer oväntade bilder, som den från Trädgårdsmässan eller den från Microsoft. Man kunde se att dessa mer oväntade bilder, som föreställde annorlunda situationer än utbildnings- och möbelkatalogerna gjorde, även de ville förmedla samma sak med böcker; det sociala, kunskap eller avkoppling.

Att böcker användes på olika sätt i bilder som framställde samma saker, som möbelkatalogernas bilder av rum, var oväntat. Till exempel, att det finns många sätt som böcker ställs upp i bokhyllorna i möbelkataloger. Det är inte bara att ha dem i bokhyllor som vanligt utan att exempelvis måla ryggarna så att böckerna i sig blir en del av de möbler som framställs i bilden. Att de tre möbelkatalogerna har olika inställningar till hur de ställer upp böcker är också oväntat. Under uppsatsens diskussionsdel har det tagits upp hur detta ger bildbeträktaren olika känslor och hur kan ha betydelse för individens självidentitetsskapande. Detta syns även i de observationer där två kvinnor har solglasögon på sig inomhus medan de läste böcker. Emellertid är det mer från bildmaterial som visar böckers funktion som självidentitetsskapandet än från observationerna. Möjligtvis är detta på grund av att det var mest konsumtionsforsknings teori som har applicerats och att observationerna var begränsad till vissa platser samt tider och personerna här kan man utgå ifrån ofta använde sig av böcker för att de var tvungna, till exempel för sina skolarbetens skull. Det är främst genom att se människor som konsumenter utifrån konsumtionsforskningsperspektiv som vi använt för att komma fram till den tesen. Hade det utförts en utförlig intervju med de observerade hade det nog funnits flera fall då boken visar den självidentitetsskapande aspekten även från den verkligheten. Om platser och tiden för observationerna inte begränsades och om det var möjligt att observera även exempelvis konstnär som använder böcker för sitt konstnärliga verk eller sin föreställning hade aspekten av självidentitetsskapande från böcker kunnat ses även från observationerna och förmodligen från olika typer av bildmaterial. Även tidsskrifters ”hemma hos” reportage hade kunnat bidra till detta.

Inledningsvis fanns även förväntningen att betydligt fler personer skulle observeras på centralstationerna, kanske främst folk som tog upp en bok och läste för att fördriva tiden medan de väntade på sitt tåg eller buss. Människor som, med Jacobs ord, ”erövrar tiden”⁹⁷ med hjälp av en bok. Därför var det något förvånande att väldigt få sådana observationer gjordes. Överhuvudtaget var antalet personer som läste på centralstationerna och i

⁹⁷ Jacobs. s.89.

kollektivtrafiken, framförallt på tågen, mindre än förväntat. Att det inte skulle vara många som läste på stadsbussarna var förväntat.

När det gäller stadsbiblioteken var kanske det som var mest oväntat att om man jämförde med antalet personer som befann sig på biblioteket var det ganska få av dem som faktiskt använde sig av böcker. Vid vissa observationstillfällen kunde man lätt uppskatta att det fanns fler besökare som använde sig av datorer – sina egna medhavda eller bibliotekets – eller läste i tidningar och tidskrifter än vad det var som använde böcker.

Tanken var från början att välja två olika miljöer att observera i; en som var mer läsvänlig och en som var stressig men som man ändå kunde tänkas läsa i. Den skillnad som märktes mellan dem i observationerna var kanske framförallt att stadsbiblioteken var en mer social miljö för läsande, där människor ofta befann sig tillsammans med andra och diskuterade i samband med böcker på något sätt. Men här sågs även personer som vid tillfället satt tysta men tillsammans och läste varsin bok. Ute i kollektivtrafiken och centralstationerna sågs inte det sociala många gånger då de flesta av de som observerades var ensamma. Dessutom hittade man fler läsare i de tysta vagnarna på tåget än ute i de andra vagnarna.

En annan aspekt som inte förväntats från början var antal bokanvändare/läsare efter kön. Flera kvinnor än män observerades och detta var intressant att ytterligare diskutera och jämföra med det som har setts i bildmaterial. Att detta stämmer med annan statistik som gäller antal universitetsstudenter och regelbundna bokläsare efter kön var också något som väckte fundering. Skillnader i åldergrupp i olika beteende från observationerna har också gett upphov till flera funderingar. Dessa skillnader har setts endast i observationerna. Detta på grund av att målgrupper för de flesta av de insamlade bilderna – i synnerhet de i universitetskataloger – främst är yngre generationer. Det är dock intressant att se att även i de fall som marknadsföringsmaterialet har varit riktat till en bredare målgrupp åldersmässigt har det ändå inte förekommit äldre personer i dessa bilder utan det har fortfarande varit människor under trettio år som figurerat i bilderna. Bilden av läsaren som en ung kvinna tycks vara den vanligaste förekommande bilden och den stämmer även bra överens med verkligheten.

En annan sak som var intressant att se var att det inte behövdes människor i bilderna för att boken skulle representera de tre huvudsakliga aspekter som tagits upp i uppsatsen. Böcker tycktes ha samma betydelse vare sig de vid tillfället användes eller ej i bilderna.

Vissa aspekter i det sociala sammanhanget kunde ses utifrån båda studier. Böcker i sig, användandet av böcker samt läsning framställer människors sociala liv, deras sätt att tillägna

sig kunskap eller gå vidare i sin karriär, barns utveckling och även avkoppling. Att folk gör något annat vid sidan av läsning där böcker finns tillgängliga för att läsa kunde också ses i båda studier. Folk i gruppen med sin dator framför sig är också något som sågs i studierna, i synnerhet på biblioteket och i utbildningskataloger. Boken är för att läsa men i sådana fall symboliserar den eller fungerar som ett annat föremål än för läsning, exempelvis ett föremål som symboliserar en människas karriär eller en del av studiematerial där mycket diskussion sker bland studenter. Det är emellertid inte bara likheter som har setts utan också olikheter syntes i de båda studierna. Till exempel, människor i bildmaterialet tycks mer avslappnade än verkligheten men detta kan vara på grund av bildmaterialets egenskap – nämligen att de bilderna framställer orörliga människor. Detta innebär att hur personen med böcker rör sig, vad han eller hon gör med böcker vid sidan av läsning om inte han/hon läser boken kan inte analyseras lika noggrant som observationerna. På Malmö Centralstation sågs en kvinna med ett sällskap på nio personer som inte tycktes kunna bestämma sig för vad hon egentligen ville göra – att tala med sitt sällskap eller att läsa boken istället. För observatören tycktes hon vara rastlös på grund av sitt beteende. Detta kommer dock att se ut på annat sätt om till exempel man tar ett foto av henne när hon läser en bok eftersom det som kommer att synas i bilden bara visar ett av hennes beteende – nämligen bokläsning. Då är det möjligt att hennes rastlösa rörelse försvinner helt. Detta kan vara anledningen till att bilderna kan framstå som mer avkopplande än det verkliga livet gör, att man bara fångar ett visst ögonblick med en bild. Men man kanske inte heller vill framställa någon som rastlös som läser en bok i en bild. Man kan tänka sig att om boken representerar kunskap för många människor hade en person som använde en bok på bild men verkade rastlös eller ofokuserad framstått på ett negativt sätt, som någon som har svårt för eller inte vill ta till sig kunskap, och att det inte är något man har velat lyfta åtminstone i de bilder som samlats in för denna studie.

När det gäller hur mycket man koncentrerar sig på boken var det mer från verkligheten som visat på detta beteende än vad som setts från bildmaterialet. Vissa bilder framställer inte människor som lika försjunkna i en bok eller lika koncentrerade på en bok som människorna i verkligheten, som verkar behöva fokusera mycket på boken de läser. Detta kan vara till följd av att bilderna har som syfte att marknadsföra produkter eller tjänster, och vill framställa boken som något lättsamt och roligt. Även då det gäller böcker som symboliserar kunskap framställs detta ändå som mer socialt och roligt i bildmaterialet. En annan anledning till att flera bokläsare som verkade försjunkna i boken sågs i verkligheten än i bildmaterialet kan vara att vissa observationer utfördes på platser med unik egenskap. Tysta avdelningen på tåget och tysta rummet på biblioteket är i sådana platser där folk som inte vill bli störda

befinner sig. Man kan utgå ifrån att de observerade personer hade en avsikt att vara på ett sådant ställe – nämligen att vilja koncentrera sig på sitt ärende – i detta fall bokläsning.

Olika typer av föremål som folk hade med är också något som sågs i båda studier. Till exempel solglasögon förekommer i bilden av kvinnan som läser under trädet utomhus men solglasögon används inte på samma sätt som det som observerades. I förstnämnda fallet är solglasögon ett föremål som används för att undervika solens starka ljus medan det i det andra tycks fungera som ett verktyg för självidentitet. Från båda bildanalysen och observationerna har det framgått att hur ett sådant föremål används med böcker påverkar i tolkning av föremålets betydelse trots att det är samma föremål vid samma beteende i båda fallen. Dryck, penna, mobiltelefoner är också sådana föremål som förekommer i båda studier.

En av frågeställningarna för uppsatsen var om bilden av bokanvändning eller läsandet stämmer överens med det vardagliga användandet av böcker eller inte. Från det som studerats, analyserats och diskuterats kan man säga att en stor del av den visuella föreställningen av bokanvändandet i marknadsföringsmaterial stämmer väl med det verkliga mänskliga beteendet. Såväl likheter som olikheter mellan de två materialen finns naturligtvis. Ytterligare studier om visuella framställningar av bokanvändandet och bokläsning i förhållandet till verkligheten från olika perspektiv såsom genusperspektiv – som berördes avslutningsvis i diskussionsdelen – kan vara intressanta att utföra. Kanske kunde helt andra slutsatser än de som diskuterats i denna uppsats dras från studier som använder visuella material från olika medier som exempelvis Internet eller TV. Det kan också vara en tänkbar studie att analysera bokanvändandet av olika bokformer – inklusive e-boken – både det som finns i bilder och det verkliga användandet av dessa. Kan e-boken symbolisera de tre aspekterna som här har tagits upp på samma sätt som den fysiska boken?

I denna studie har vi kommit fram till att det finns många och olika sätt att framställa bokanvändning och bokläsning i marknadsföringsmaterial och att de signalerar olika betydelser. Det har också framkommit att de olika betydelserna stämmer överens med det verkliga beteendet av människor till stor del, dock kan man säga att böcker ofta framställs mer lättstamt i bildmaterialet och anledningen till detta har diskuterats. Hur bokanvändandet och bokläsning framställs och förekommer, kommer troligen att förändras i framtiden i takt med ändringar i människors inställning till bokläsning samt i takt med ännu mer teknisk utveckling. Emellertid är det inte omöjligt att påstå att de olika aspekterna som har tagits upp i uppsatsen är något betydelsefullt i dagens samhälle när det gäller bokanvändning. Kanske går det att byta ut boken i vissa bilder, en grupp studenter med en läsplatta i någons hand skulle antagligen ändå förmedla de sociala aspekterna av studentlivet. Men läsplattor skulle

däremot knappast kunna fylla ut möbelkatalogernas bokhyllor och samtidigt förmedla samma känsla som böcker gör.

Bildförteckning

Bild 1. Lunds universitets programkatalog	sid. 16.
Bild 2. Ilva katalogen	sid. 17.
Bild 3. Trädgårdsmässan	sid. 18.
Bild 4. Alla Studier.se	sid. 19.
Bild 5. Malmö högskola utbildningskatalog	sid. 20.
Bild 6. Linnéuniversitets fristående kurser	sid. 21.

Diagramförteckning

Diagram 1. Antal personer efter kön i bildmaterial	sid. 22.
Diagram 2. Könsfördelning (observation)	sid. 23.
Diagram 3. Åldersfördelning (observation)	sid. 23.
Diagram 4. Ålder (kvinnor – observation)	sid. 23.
Diagram 5. Ålder (män – observation)	sid. 23.
Diagram 6. Antecknar/studerar (observation)	sid. 24.
Diagram 7. Samtalar (observation)	sid. 24.
Diagram 8. Aktiviteter som utfördes i eller tillsammans med boken.	sid. 25.
Tabell 1. Personer med eller utan sällskap på de olika observationsplatserna.	sid. 25.

Källförteckning

Tryckta källor

- Bergström, Bo. *Bild & Budskap: Ett triangeldrama om bildkommunikation*. Bo Bergström och Calsson Bokförlag, Stockholm. 2003
- Denscombe, Martyn. *Good Research Guide: For Small-Scale Research Projects*. 2:a upplag. Open University Press, Maidenhead. 2003 (1998)
- Finkelstein, David. & McCleery, Alistair. *An Introduction to Book History*. 2:a upplag, Routledge, New York. 2005 (2007)
- Furhammar, Sten. *Varför läser du*, Carlssons Bokförlag, Stockholm. 1997
- Giddens, Anthony. (övers. Andersson, Sten) *Modernitet och självidentitet: Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Diadalos, Göteborg. 2008 (1991)
- Jacobs, Alan, *The Pleasures of reading in an age of distraction*, Oxford University Press, New York, 2011
- Jackson Holbrook, *The anatomy of bibliomania*, 6:e upplag, University of Illinois Press, New York, 2001 (1950)
- Heidegren, Carl-Göran & Wästerfors, David. *Den interagerande människan*. Gleerups, Malmö. 2008
- Long, Elisabeth. *Book clubs: women and the uses of reading in everyday life*. The university of Chicago Press, Chicago. 2003
- Lundblad, Kristina. *Om betydelsen av böckers utseende*. Råmus, Malmö. 2010
- Manguel, Alberto. (övers. Eklöf, Margareta) *En historia om läsning*. Ordfront, Stockholm 2005 (1996)
- McDonald, Peter & Suarez, Michael F & S.J. (red.) *Making Meaning: 'Printers of the Mind' and Other Essays*. University of Massachusetts Press, Amherst. 2002
- Nylén, Ulrica. *Att presentera kvalitativa data: Framställningsstrategier för empiriredovisning*. Liber, Malmö. 2005
- Olsson, Henny & Sörensen, Stefan. *Forskningsprocessen: Kvalitativa och kvantitativa perspektiv*. Liber, Stockholm. 2007
- Price, Leah. *Unpacking My Library: Writers and Their Books*. Yale University Press, New Haven. 2011
- Radway, Janice. *Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature*. North Carolina: University of North Carolina Press. 1991.
- Rosengren, Karl Erik & Arvidson, Peter. *Sociologisk metodik*. 4:e upplagan. Liber, Malmö. 1997
- Statistiska centralbyrån. *Statistisk årsbok för Sverige 2012*. Statistiska centralbyrån, Stockholm. 2012.
- Williamson, Judith. *Decoding Advertisements: Ideology and Meaning in Advertising*. 4:e upplag. Marion Boyars Publishers, London. 2000 (1978)
- Wallace, Ruth A & Wolf, Alison. *Contemporary sociological theory: Expanding the classical tradition*. 6:e upplag. Pearson Education, Upper Saddle River. 2006 (1986)

Östberg, Jacob & Kaijser, Lars. *BeGreppbart - Konsumtion*. Liber, Malmö. 2010

Elektroniska källor

Svensson, Nils. ”Bokplock Billys storebror”. *Svensk bokhandel*
<http://www.svb.se/nyheter/billys-storebror> (publicerade 111007, hämtad 120509)

Högskoleverket. ”Universitet och högskolor. Högskoleverkets årsrapport 2011”
Högskoleverket.

<http://www.hsv.se/publikationer/rapporter/2011/universitetchogskolorhogskoleverketsarsrapport2011/universitetchogskolorhogskoleverketsarsrapport2011.5.27d86368130216405a680002388.html> (publicerade 111031, hämtad 120517)

Bildkällor

Reklam från *Dagens Nyheter*, *Sydsvenskan*, *Dagens Industri* samt *Metro* och från *Posten*
Microsoft, XXXLutz, Jysk, Allastudier.se, Hand in Hand

Möbelkatalog

Ikea 2012

Ilva 2012 sommarkatalog

Mio 2012

Utbildningskataloger

- Folkuniversitet 2012
- Göteborgs universitet ”Träffa Anna” tidigare och nuvarande studenter på Göteborgs universitet
- Kurser och Program vid Göteborgs universitet 2012 – 2013
- Högskolan Kristianstad Kurser och program sommar höst 2012
- Kurskatalog Högskolan i Jönköping Fristående kurser Höstterminen 2012
- Programkatalog Högskolan i Jönköping Utbildningsprogram 2012 – 2013
- Avancerad nivå Högskolan i Jönköping Master- Magister- och specialistsjusköterskeprogram 2012- 2013
- Utbildningar vid Karlstads universitet 2012 – 2013
- Linköpings universitet Fristående kurser 2012 – 2013
- Linköpings universitet Utbildningsprogram 2012 – 2013
- Linnéuniversitet Fristående kurser sommaren och höstterminen 2012
- Linnéuniversitetet Program höstterminen 2012 och vårterminen 2013
- Luleå Tekniska universitet Utbildningar 2012/2013

- Lunds musikhögskolan i Malmö, Fristående kurser 2012
- Lunds universitet Program, kurser & studentliv i Lund, Malmö & Helsingborg HT 2012
- Malmö högskola utbildningskatalog 2012/2013
- Stockholm universitet Utbildningskatalog HT 12 & VT 13
- Utbildningar Umeå universitet 2012/13
- Utbildningar vid Uppsala universitet 2012 - 2013